

MARITIME KOMPETENCECENTRE

RAPPORT FRA SEMINAR 5. MARTS 2008

Skibsbevaringsfonden

DATABLAD

Titel:	Maritime kompetencecentre
Undertitel:	Rapport fra seminar 5. marts 2008
Forfatter:	Tom Rasmussen og John Walsted
Serietitel og nr.:	Faglig rapport nr. 1-2008
Udgiver:	SKIBSBEVARINGSFONDEN
Udgivelsesår:	September 2008
Redaktion og layout:	Tom Rasmussen
Korrektur:	Ole Vistrup
Fotos, nye:	SBF/Tom Rasmussen
Fotos, historiske:	
Forsideillustration:	Motorgalease <i>Karoline Svane</i> af Rudkøbing. Stråkøl lægges under den ny køl, Hobro Værft oktober 2003. (Foto: SBF/TR)
Gengivelse af dele eller hele rapporten tilladt med tydelig kildeangivelse.	

Maritime kompetencecentre

...Vejen frem for bevaringen af de maritime håndværk?

INDLEDNING

Baggrunden for, at emnet ”værnecentre” i det hele taget er et tema i Skibsbevaringsfondens virke, er den permanente situation, de bevaringsværdige skibe befinder sig i, nemlig at skibene forfalder hurtigere, end vi er i stand til at sætte dem istand. Kulturarven er med andre ord i fare. Derudover er en uønsket udvikling i gang i værftsbranchen, en udvikling, Skibsbevaringsfonden forudser i sin rapport ”Vision og strategi 2006 – 2011”. I afsnittet ”Den maritime kulturarv”, forudser fonden, at der i de kommende år vil kunne opstå problemer ved at det ikke længere er muligt for værfterne at holde ved lige kundskaberne omkring de maritime håndværk, håndværk, der skal sikre, at de bevaringsværdige skibes vedligehold og istandsættelse bliver varetaget efter anerkendte, kulturhistoriske retningslinier. I Skibsbevaringsfondens visionsplan formuleres følgende målsætning:

(..) ”Fonden vil [derfor] klargøre sin holdning til etablering af særlige museumshavne og værnecentre, som det allerede kendes i vore nabolande.”

Videre heder det, at:

”I de kommende fem år vil Skibsbevaringsfonden arbejde for at: (...) vurdere mulighederne for etablering af f.eks. to kompetencecentre for fartøjsbevaring i Danmark.”

Skibsbevaringsfonden har vinteren 2007-08 udarbejdet et problemnotat, der belyser dagens situation og den formodede udvikling. Blandt andet forsøger notatet at definere begrebet ”værnecenter” ud fra bl.a. indhold og funktion. Problemstillingerne er formuleret i forhold til fondens erfaringer fra de nærmere et hundrede restaureringsopdrag, der er blevet finansieret ved lån i fonden, og som har været gennemført ved en hel række træskibsværfter og bådebyggerier.

For at få begrebet belyst på bredeste vis, besluttede fondens bestyrelse i 2007 at arrangere et endags-seminar med maritime kompetencecentre som tema. Seminaret blev afholdt i Bygningskulturens Hus, Borgergade 111, København, den 5. marts 2008.

Seminarets hovedformål var at lade alle de parter, der efter Skibsbevaringsfondens mening naturligt arbejder med begrebet ”skibsbevaring”, komme til orde så tidligt som muligt i den proces, der til sidst skal give fonden mulighed til at formulere sin egen holdning til spørgsmålet. Der var således inviteret repræsentanter for Træskibs Sammenslutningen, Center for Bygningsbevaring, Raadvad og Havnsø Værft til at beskrive deres respektive synspunkter. Fra Norge var inviteret Norsk Handverksutvikling, Hardanger Fartøysvernssenter for at informere om henholdsvis bevaring af truede håndværk og erfaringer fra snart tyve år med statslig anerkendte skibsbevaringscentre.

Formanden for Skibsbevaringsfonden, museumsdirektør Hans Jeppesen, ønsker de knap 100 tilmeldte vel mødt til seminaret, der blev holdt i Bygningskulturens Hus, Borgergade 11 i København. Foto: SBF/Jes Kroman

I god tid inden seminaret var det ovenfor nævnte problemnotat, som Skibsbevaringsfondens seminarindlæg byggede på, blevet udsendt til alle seminardelegerne. (Notatet kan læses på fondens hjemmeside www.skibsbevaringsfonden.dk.)

KORT OM INDLÆGGENE

Der skal ikke her fremlægges et omfattende referat af de forskellige indlæg. Blot gives der ”smagsprøver”, og læseren henvises i stedet til bilagene til sidst i rapporten, hvor man vil finde indlægsholderens PowerPoint-præsentationer og/eller manuskripter. Så kan læseren selv danne sig sit eget indtryk af foredragsholderens intentioner og holdninger.

ARKITEKT POUL ERIK CLAUSEN, formand for Træskibs Sammenslutningen, med ca. 800 medlemmer og ca. 350 skibe i ryggen, talte om ”Gamle skibe i en trængt situation”. Han pegede på, at kort afstand fra hjemhavnen til beddingen eller værftet er et centralt punkt i skibsejerens hverdag. Hvis afstanden er for stor og dermed uoverskuelig, forfalder skibet, underforstået: Der er et stærkt behov for bevaring af de små, lokale beddings. Mange TS-medlemmer skal, af økonomiske årsager, selv gøre det meste af vedligeholdsarbejdet. Han oplyste desuden, at mange TSA-medlemmer ikke har egen bil, og det kan gøre rejser til og fra en fjern bedding til en relativt uoverskuelig opgave.

Paul Erik Clausen mente i øvrigt, at der, til trods for at antallet mindre fiskekuttere er blevet voldsomt reduceret gennem de seneste år, fremdeles er eksistensgrundlag for et antal beddings og værfter. Som eksempler nævnte han beddingsene i Gilleleje og i Odden Havn.

I arbejdet for bevaring af de traditionelle håndværk knyttet til skibene pegede Poul Erik Clausen på Vikingeskibsmuseets og Fregatten Jyllands værfter som aktuelle ”udklækningssteder” for lærlinge.

Han foreslog, at nedlagte beddinge, slæbesteder, centre opbygget om naturskoler, produktionsskoler o.l., også bør kunne anvendes som vedligeholdspladser for træskibe, hvor ildsjæle gennem dannelsen af f.eks. lokale kystkulturcentre medvirker til at holde maritime traditioner levende.

Bona Gratia får ny bundmaling på Horsens havns gamle bedding foråret 2008.
(Foto: SBF/TR)

ARKITEKT SØREN VADSTRUP, CENTER FOR BYGNINGSBEVARING, RAADVAD, redegjorde for centrets arbejde med bevaring af gamle danske håndværk knyttet til, i hovedsag, bygningsbevaring. Vadstrup var i en årrække knyttet til daværende Vikingeskibshallen i Roskilde, og hans arbejde i dag bygger bl.a. på erfaringer høstet i arbejdet med bygning af vikingeskibskopier.

Vadstrup pointerede, at det er afgørende for et godt restaureringsresultat, at håndværkerne har erfaring i, og interesse for at arbejde med de gamle teknikker. Han pegede bl.a. på en analyse helt tilbage i 1996, der afdækkede store mangler i datidens viden om god og dårlig håndværkspraksis og traditionelle materialer egenskaber. Der var stor uenighed mellem de eksisterende videns-centre om viden og anbefalinger, og der blev afdækket et stort behov for efteruddannelse af håndværkere.

Et vigtigt element i enhver restaureringssammenhæng var, efter Søren Vadstrups mening, en restaurerings-kodex, der formulerer et sæt enkle og klare restaurerings-principper til hjælp for bygningsejere, håndværkere og rådgivere. Der skal forskning til for at skaffe sig viden om god og dårlig praksis, tværfaglig erfaringsudveksling, informationsmaterialer, informationskampagner, kurser og undervisning. Og ikke mindst er der efter hans mening behov for et nationalt videns-center for håndværk og bygningsbevaring.

ATLE OVE MARTINUSSEN, SPECIALRÅDGIVER I NORSK HANDVERKSUDVIKLING, orienterede om den statsfinansierede institution, der i efterhånden mange år har arbejdet målrettet med dokumentation og videreføring af små og truede håndværk i Norge. Arbejdsmodellen indebærer, at institutionen inviterer en gammel/ældre håndværker – en informant – til et samarbejde med en ung håndværker med mesteruddannelse i samme eller et nærtbeslægtet fag, til at arbejde sammen i en periode i et mester/lærling-forhold. På denne måde kan man opnå en overlevering fra

gammel til ung det, Martinussen kalder for "handlingsbåren kundskab", underforstået den "udgave" af håndværket, således som den aldrende udøver praktiserer eller på et tidspunkt har praktiseret det. Hele forløbet bliver dokumenteret med foto, video, skitser og lyd.

Hen ved to hundrede projekter er blevet gennemført indtil nu. Dokumentationsmaterialet er tilgængeligt for studier og forskning, og oplysninger om et stort antal håndværkere er aflejret i en delvist søgbar håndværkerdatabase (<http://www.maihaugen.no/default.aspx?id=327>).

ÅSMUND KRISTIANSEN, VÆRFTSFORMAND ved Hardanger Fartøyvernssenter (Norge), beskrev modellen for etablering, finansiering og drift af de tre statslig anerkendte centre for skibsbevaring: De to, centrene i Hardanger og i Gratangen (i Troms fylke, Nord-Norge) arbejder med træskibe, rigning, rebslagning og glødehovedmotorer, mens det tredje, der ligger ved Kristiansand, har nittede stålskibe og dampmaskiner som speciale.

Kristiansen gjorde en pointe af de ringvirkninger, denne model har skabt siden det første center blev etableret i 1999 (eks): Naboværfter udvikler sig parallelt med centrene, og samarbejde opstår; centrene etablering har ført til øgede statstilskud til skibsbevaring (32 mio. i 2008), hvoraf ca. halvdelen bliver tjent af de private værfter; skibsejerne vælger selv hvor, de vil have sit fartøj istandsat.

SKIBSTØMRER FRANCK STEINBECK, der er indehaver af Havnsø Værft, var i sit indlæg enig med arrangøren i, at det faldende antal små værfter og beddinger er egnet til bekymring. Men han var ikke enig i, at dette vil kunne føre til tab af håndværkskundskab og faglige færdigheder. Der er på landsplan et stort antal personer (han skønnede ca. 300), som arbejder aktivt med skibstømrerarbejde på højt fagligt plan, var hans indtryk. Han mente, faget er levedygtigt i endnu 30 år uden fald i indsigt og kunnen.

Steinbeck var afvisende til de mulige modeller, arrangøren havde skitseret til centre for bevaring af håndværket. Derimod kunne han godt ønske sig et teoretisk videns-center, hvor håndværkerne kunne henvende sig for at få at vide mere om specielle emner eller problemstillinger.

TOM RASMUSSEN, SKIBSHISTORISK KONSULENT i Skibsbevaringsfonden, redegjorde for baggrunden for fondens ønske om at sætte fokus på de maritime håndværks fremtid. Det er fondens erfaring, at mange skibstømrere, specielt de unge, ikke længere får anledning til at erhverve sig de traditionelle kundskaber, når mange ældre udøvere vælger at lukke forretningen og således træder ud af erhvervet.

Denne udvikling kan bringe restaurering af bevaringsværdige skibe på højt fagligt niveau i fare, hvorfor det efter fondens mening er nødvendigt at rette fokus mod situationen og, sammen med branchens udøvere og skibsejerne, se på mulighederne for tiltag, der kan modvirke en udvikling i uheldig retning.

DEBATTEN

De mange indlæg medførte, at der kun var en halv time til rådighed til den efterfølgende debat. Med så mange deltagere, ganske nøjagtigt 100, blev det svært få gang i en reel diskussion. Her skal derfor refereres essensen i de korte indlæg, der afrundede seminaret.

ATLE OVE MARTINUSSEN: - At etablere et netværk er vigtigt, når kundskab skal bevares. Del kundskaben! Handlingsbåren kundskab kan blive en motor i regional udvikling.

HANS JEPPESEN: – Hvad vil TS med Træskibsfonden? Herefter fulgte en dialog mellem Poul Erik Clausen og Hans Jeppesen om dette emne.

FLEMMING WALSTED: – Er der ved at opstå indbyrdes kappestrid mellem fond og forening om hvem der skal forestå vedligeholdelse af træskibsflåden?

HANS JEPPESEN: – Forsøger blot at indlede og sætte gang i debatten

KÅRE MADSEN (Hvide Sande Skibs- og Baadebyggeri): Replik til Poul Erik Clausens redegørelse om at bruge midler fra Træskibenes Fond til opkøb af lukkede beddings: – Poul Erik Clausen er måske ikke helt klar over hvad, det koster at drive en bedding. Man skal tænke sig meget nøje om, inden der kastes penge i det, sagde han og foreslog dem at f.eks. indkøbe en kran i stedet.

Derefter replik til modellerne for et eller flere kompetencecentre: – At give støtte til etablering og drift af et antal centre vil påvirke [negativt] de almindelige værfters inspiration til at arbejde med bevaring af traditionel håndværkskundskab i fremtiden. Opfordrede til, at Skibsbevaringsfonden og skibsejerne møder værfterne og drøfter mulige samarbejdsformer. Han henviste ligeledes til et fiskerierhvervs-projekt, der handler om opsamling af viden og metodebrug og ikke mindst vidensdeling inden for udstyr, materialer og håndværk. Denne vidensbank kunne være et eksempel til efterfølgelse. Vidensdeling er godt – konkurrence på metoder er passé, mente Kåre Madsen.

JAKOB JENSEN (skonnert *Fulton*): - Det er væsentligt, at skibsejerne giver værfterne nøjagtige projekt- eller opgavebeskrivelser, så de kan give tilbud som er i overensstemmelse med vore ønsker for arbejdet. Et ”dialogcenter” ville være til gavn i den sammenhæng.

HENRIK TRAUGOTT-OLSEN (galease *Aventura*): - Henviste til, at der er et samarbejde i gang mellem fiskernes lav på Fyn om at skaffe penge til bevaring af beddings og værfter. Han Efterlyste statistik over hvilke værfter der har udført arbejde for fonden og i hvilket omfang.

ASK NANSEN (sejlskibsmatros...?) – I sejlskibsbranchen arbejder 200-300 personer og flere er under uddannelse. Pengene ligger i handelsflåden, mens de gode arbejder ligger i småskibene. Det ville være en fordel for de unge at lære sømandshåndværket i de små skibe, da det giver selvstændighed.

TOMMY P. CHRISTENSEN (konsulent): – Hvordan forholder det sig med aldersfordelingen blandt håndværkere? Er det et problem med tilgang af nye kræfter?

HANS PETER WARMING (ejer af *Vito*) til Steen Sabinsky: – Holland er et godt eksempel på at der kan skabes indtjening i småskibene.

OLE VISTRUP (næstformand i Skibsbevaringsfonden) bragte debatten tilbage på sporet: – Er der en fremtid for bevaringscentre i Danmark?

GERT LYKKE JENSEN (skibstømrer, Fiskeri- og Søfartsmuseet): – Det vil være en fordel med sådanne centre. Bragte Esbjerg ind som eksempel på et sted hvor skibstømrerhvervet er borte som følge af strukturomlæggingerne i fiskeriet og hvor grundlaget for værft og håndværk dermed er svundet.

(UKENDT): – Levebrødet for værfterne forsvinder med eventuelle centres fremkomst. Træk i stedet på samme hammel og skaf midler sammen – til brug for vidensdeling, til gavn for alle

FLEMMING WALSTED: – Dokumentation af metoder og håndværk er vigtig – det ses med al tydelighed af erfaringerne fra de norske centre og ligeså her i landet.

OLE VISTRUP: – Fonden tager gerne initiativ til medvirken ved indsamling af viden.

FRANK STEINBECK stillede sig til rådighed til indsamling af viden om tilbageværende virksomheder.

THORVALD WALSTED: – Brug Dansk Industri til opsamling af viden om de eksisterende virksomheder og deres kompetencer.

GERT LYKKE JENSEN: – Et bevaringscenter i en eller anden form er sandsynligvis den bedste måde at bevare håndværkstraditionerne på.

ERIK KROMAN (museumsleder Marstal søfartsmuseum): – At skaffe penge til skibe eller centre handler også om synlighed – *Bonavista* til eksempel. Sådanne projekter gør søfart og sejlads synligt og standser dermed den tiltagende maritime analfabetisme

RAFAELLO BARTOLINI (bådebygger): – Nutidens uddannelser peger mod moderne tider – der mangler kompetencer inden for traditionel bådebygning.

POUL ERIK CLAUSEN efterlyste oversigt over antallet af håndværkere og lærlinge – vi skal have ”puslepladser” hvor de lokale skibstømrere kan arbejde for kunder i lokalområderne.

Derefter blev der givet forskellige bud på antal (helt op til 50) af tilgående lærlinge årligt.

OLE VISTRUP: – Glædeligt at høre hvis der virkelig er tale om op til 50 nye lærlinge årligt. Generelt taler man i dag om, at fag, der ikke kan levere mindst 20 nyuddannede pr. år, er uddøende fag.

ALICE BREINDAHL SØRENSEN (charterskib *Havet*) spurgte Søren Vadstrup om eventuelle erfaringer fra hans verden om konkurrenceforvridning i forhold til deres arbejde på Center for Bygningsbevaring – Raadvad.

HANS JEPPESEN afrundede debatten med ”godt begyndt er halvt fuldendt”.

VEJEN VIDERE

Rapporten er sendt ud til seminardeltagerne pr. e-mail som en PDF-fil. De brancheorganisationer og interesseorganisationer, der var repræsenteret ved seminaret, bliver i et følgebrev opfordret til at diskutere seminarets tema og problemstillinger og eventuelt selv komme med et bud på mulige veje at gå, for at de traditionelle, faglige færdigheder kan blive bevaret og videreført i fremtiden.

Skibsbevaringsfonden vil i løbet af vinteren 2008/2009, som en opfølgning af seminaret, invitere repræsentanter for branchen og maritime interesseorganisationer til et møde. Formålet med dette er at få temaet vendt i en mindre kreds for, om muligt, at kunne enes om at arbejde videre i retning af nogle fælles mål.

SKIBSBEVARINGSFONDEN

Jyllandskontoret
Vorsøvej 14, Søvind, 8700 Horsens
Tlf. 7565 9919 – 2080 9518
rasmussen@skibsbevaringsfonden.dk
www.skibsbevaringsfonden.dk

Søvind, februar 2008

Kære seminardeltager

Værne- og kompetencecentre – en løsning for morgendagens skibsbevaring?

Hermed følger det endelige program for seminaret ”Maritime kompetencecentre”.

Skibsbevaringsfonden har taget initiativ til dette seminar for i samarbejde med interessenter på området at afdække perspektiver og muligheder for morgendagens skibsbevaring.

Når emnet ”værnecentre” eller kompetencecentre i det hele taget er et tema, skyldes det den permanente situation de bevaringsværdige skibe befinder sig i, nemlig at skibene forfalder hurtigere, end vi er i stand til at sætte dem i stand. Derudover er en uønsket udvikling i gang i værftsbranchen, en udvikling, Skibsbevaringsfonden forudser i sin rapport ”Vision og strategi 2006 – 2011”. I afsnittet ”Den maritime kulturarv” forventer Fonden, at der i de kommende år vil kunne opstå problemer ved at værfterne ikke længere kan varetage de maritime håndværk knyttet til traditionelle skibes vedligehold og istandsættelse. Den maritime kulturarvs ypperste vidensbyrd, fartøjerne, er således i fare for at forsvinde.

Det er en naturlig del af Skibsbevaringsfondens arbejde, at Fonden ser frem og forsøger at trække nogle linjer op for fremtidens bevaringsarbejde. Fonden er en central aktør, når morgendagens bevaringspolitik bliver sat til debat. Og en debat er nødvendig for at kunne identificere de mange problemstillinger, der ligger indbygget i arbejdet med de bevaringsværdige skibe.

Situationen for de bevaringsværdige skibes fremtid, herunder den kvalificerede vedligeholdelse og istandsættelse, kræver indsats på flere områder. Det handler ikke kun om at finde argumenter for en eventuel oprettelse af et eller flere kompetencecentre, ej heller hvilke lokaliseringer, der i givet fald skal peges på.

Det handler lige så meget om at etablere et samarbejde med erhvervets udøvere, skibsejerne, eksisterende kulturmiljøer, private initiativer, turismeerhvervet, forskningsmiljøer osv., og desuden lokal og central forvaltning, for sammen at finde frem til udgangspunkter for morgendagens bevaringspolitik og -praksis.

Det er Skibsbevaringsfondens håb, at seminaret kan bidrage til at fokusere på de muligheder for løsninger, der kan findes gennem samarbejde med de maritime aktører, og vi ønsker seminardeltagerne hjertelig velkommen onsdag den 5. marts 2008 fra kl. 10 til kl. 16 i *Bygningsskulturens Hus*, Borgergade 111, København.

Med venlig hilsen

Tom Rasmussen
Skibshistorisk konsulent

MARITIME KOMPETENCECENTRE I DANMARK

SEMINARPROGRAM

09.00 – **Registrering**

10.00 **Velkommen. Introduktion til emnet**
Hans Jeppesen, formand, Skibsbevaringsfonden

1. DEL. BEVARING AF HÅNDVÆRKET

10.10 **Gamle skibe i en trængt situation**
Poul-Erik Clausen, arkitekt, formand for Træskibs Sammenslutningen

10.40 **Bevaring af gamle danske håndværk**
Søren Vadstrup, arkitekt, Center for Bygningsbevaring

11.15 **Vern og videreføring av tradisjonelle håndverk i Norge**
Atle Ove Martinussen, specialrådgiver, Norsk Handverksutvikling

11.45 **Opsummering, diskussion**

12.00 **Frokost**

2. DEL. KOMPETENCECENTRE

13.00 **Et fartøysvernssenter i praksis**
Åsmund Kristiansen, afd.leder, Hardanger Fartøysvernssenter, Norge

13.40 **Skibsværfterne og fremtiden**
Frank Steinbeck, skibstømrer, indehaver af Havnsø Værft

14.10 **Maritime kompetencecentre i Danmark?**
Tom Rasmussen, konsulent, Skibsbevaringsfonden

14.40 **Opsummering**

14.45 **Pause**

15.00 **Paneldiskussion**

16.00 **Seminaret slutter**

Gamle skibe i en trængt situation

En trængt situation for et TS-medlem:

1. Kommer skibets ejer i en trængt situation forfalder skibet hurtigt.
2. Er afstanden fra hjemhavnen og til beddingen / værftet, hvor professionelt skibsarbejde udføres for stor og dermed uoverskuelig, forfalder skibet.
3. En TS skibsejer er mennesker, hvor det af økonomiske årsager er nødvendigt at udføre den største del af skibets vedligeholdelse selv.

Uoverskuelighed

•Vedligeholdelsen af vore både er vigtig.

* Springer vi over, kan det få overskuelige konsekvenser.

* En skibsejer, der skal betale en beddingstur af beskattet kroner, vil gerne lave så meget som muligt selv.

Udflagning

Grundlaget for træskibsværfterne's eksistens indskrænkes.

Danmarks Fiskeriforening

Kilde

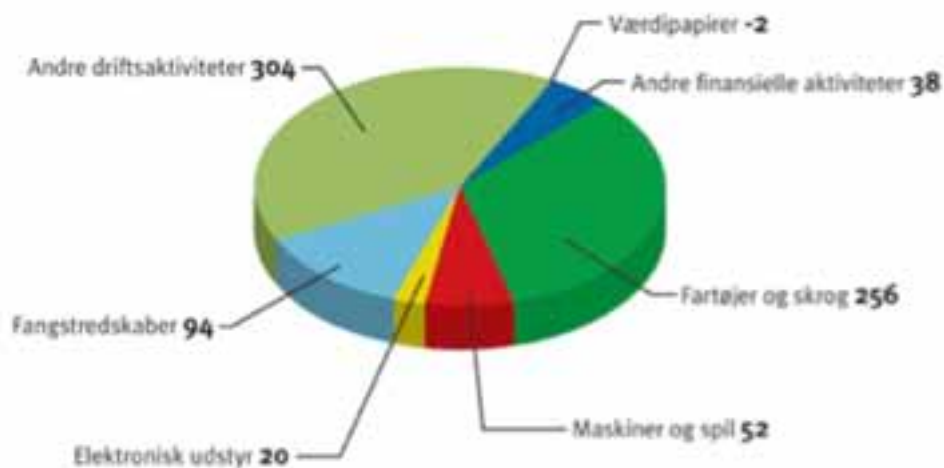
Danske fartøjer 1996 - 2004

Kilde: Fiskeridirektoratet

Antallet af fartøjer er faldet med 29 procent i perioden

Gennemsnitlige investeringer pr. fiskerivirksomhed i 2004

Kilde: Fødevareøkonomisk Institut

Omsætningen er på de 9 år faldet for fartøjer og skrog med 360 mill./ pr år

Værfter og bedding

Gilleleje:
Eksistensgrundlaget for bevarelse af værft- og bedding er der.

Værfter og bedding

Odden Havn:
Erhvervsudøvere
Træskibsejere

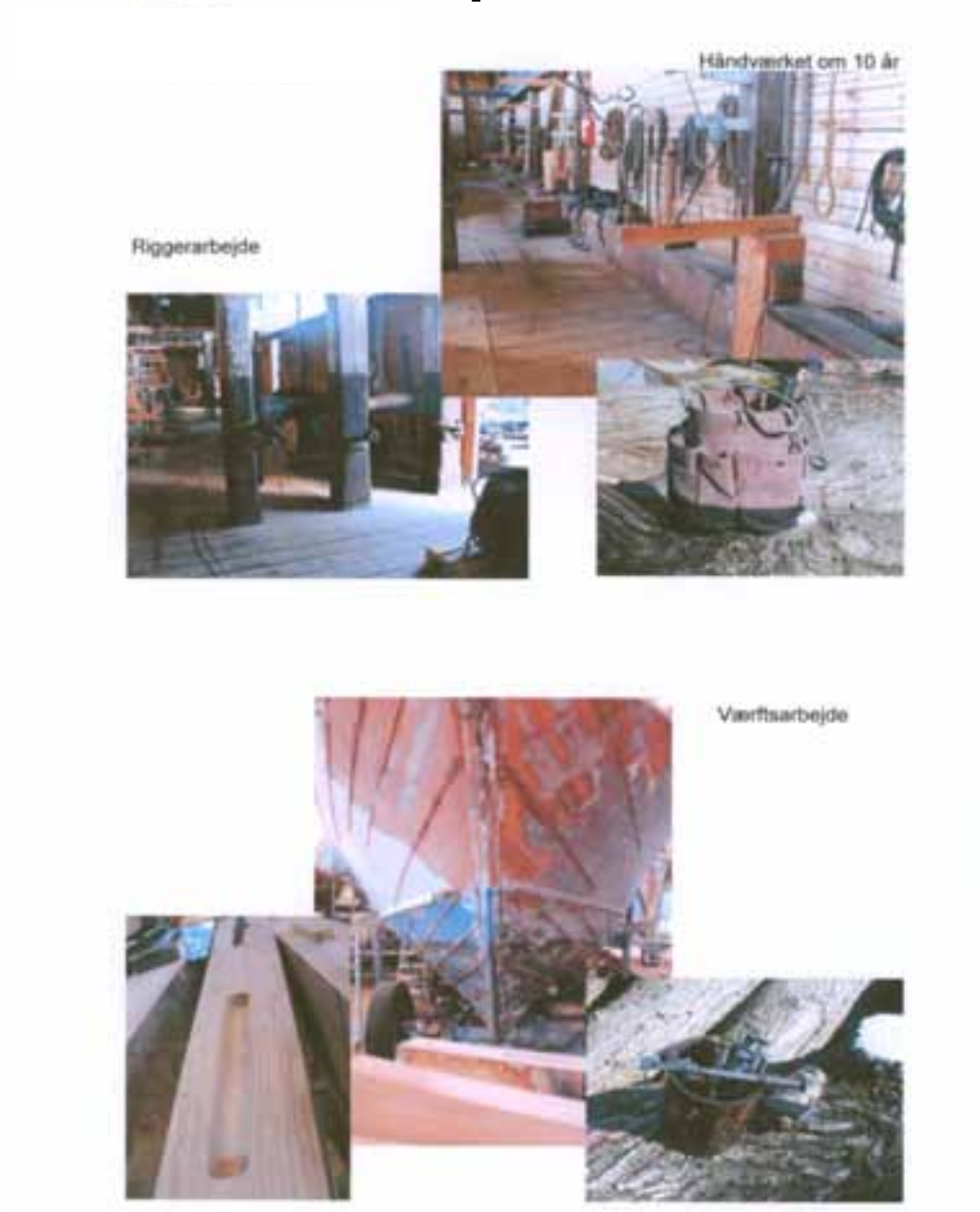
Værfter og bedding

Holbæk:
Eksistensgrundlaget for værftets overlevelse findes ikke mere.

Områdets beliggenhed gør det værdifuldt
Kulturelt
Økonomisk

Kompetencer

Vikingsmuseet i Roskilde
Fregatten Jylland i Ebeltoft

Begge steder i dag udføres skibshåndværket og begge steder bør være udklægningssteder af læringe.

Foreninger

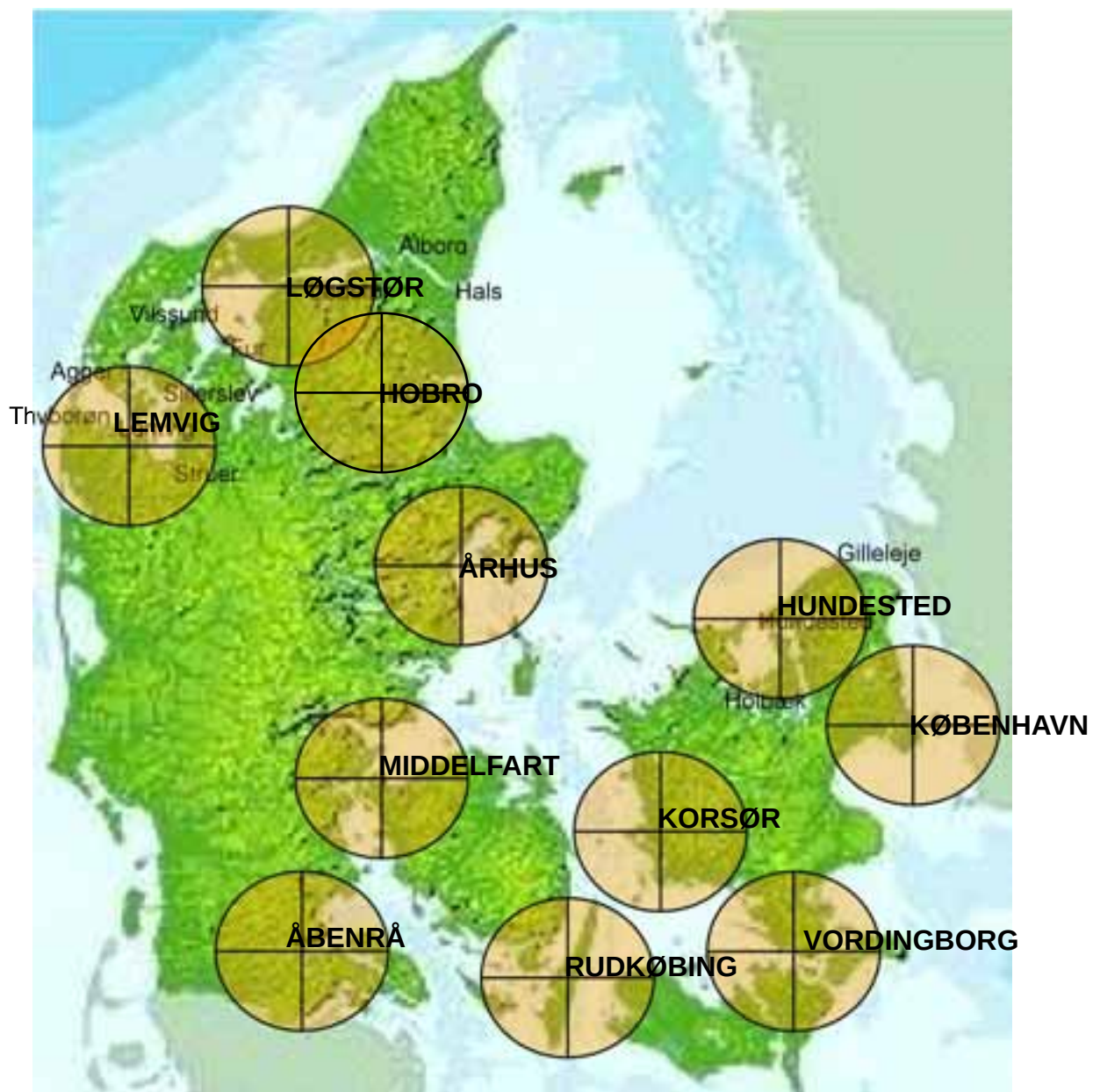
**DFÆL
SME
TS**

TræskibsSammenslutningen

ca. 800 medlemmer
ca. 350 skibe
ca. 300 skibe mellem 28 – 45 fod

Afstande kan være uoverskuelige

Træskibsfonden

Lillebælt Værft

lokale ildsjæle der arbejdede på at skabe grobund for at beddingen, der var på vej til at blive nedlagt, kunne vil blive opretholdt for skibsejere.

Puslepladser

Opbygget over ildsjæle som
vigtige personer.

Lokale kystkulturcentre.

Centre opbygget over naturskoler,
produktionsskoler mv.

Ebeltoft

Strynø

Århus
Holbæk
Rudkøbing
Hobro
Skive

Center for Bygningsbevaring RAADVAD

Søren Vadstrup, arkitekt m.a.a.

BEVARELSE AF HÅNDVÆRK

Bevarelse af danske bygningshåndværk

Restaureringsarkitekt 1978

Restaureringsarkitekt på privat tegnestue 1974-87

Miljøministeriet, Fredningsstyrelsen 1987-89

RAADVAD, Nordisk Center til bevarelse af 1989-2003

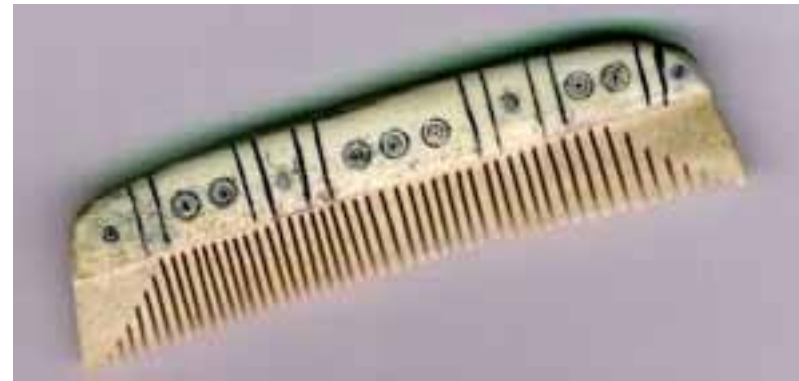
Center for Bygningsbevaring 2004-

Andet:

Rekonstruktion og bygning af vikingeskibs-kopier 1974-1991

bl.a. ROAR EGE og HELGE ASK for Vikingeskibshallen i Roskilde

BEVARELSE AF HÅNDVÆRK

Center for Byggningsbevaring RAADVAD

BEVARELSE AF HÅNDVÆRK

Center for Byggningsbevaring RAADVAD

BEVARELSE AF HÅNDVÆRK

BYGNINGS
BEVARING

Center for Byggningsbevaring RAADVAD

BEVARELSE AF HÅNDVÆRK

Center for Byggningsbevaring RAADVAD

BEVARELSE AF HÅNDVÆRK og bygningskultur

Center for Byggningsbevaring RAADVAD

Center for Byggningsbevaring RAADVAD

Center for Byggningsbevaring RAADVAD

Center for Byggningsbevaring RAADVAD

Center for Bygningsbevaring

RAADVAD

Analyse i 1996

- Der i mange tilfælde mangler dokumenteret viden om god og dårlig praksis.
- Der er samtidig stor uenighed om nye og ældre materialers egenskaber
- Der eksisterer også stor uenighed mellem de eksisterende officielle viden-centre om viden, anbefalinger, hvilket afspejler sig i mange ukoordinerede informationsmaterialer.
- Der er heller ingen koordineret videnindsamling eller erfaringsopsamling.
- Derudover mangler der slagkraftig, landsdækkende informationer til relevante målgrupper: Husejere, håndværkere, rådgivere og andre interesserede, der formidler det, man trods alt ved.
- Der er endvidere behov for omstilling og efteruddannelse af en stor mængde danske bygningshåndværkere, især i forhold til de “næsten glemte” traditionelle byggematerialer og metoder. Reparation er i praksis et ‘nyt’ håndværk, der skal læres forfra.

I forhold til at vedligeholdelse og istandsættelse af eksisterende ældre bygninger i dag optager mellem 60 og 70 % af aktiviteterne i Byggebranchen og nybyggeriet kun repræsenterer cirka 30-40 %, er det et problem at den faglige grunduddannelse af håndværkerlærlinge på de Tekniske skoler, ikke afspejler dette faktum.

Center for Bygningsbevaring RAADVAD

Analyse 1996

En særlig problematik i forhold til bevarelsen af dansk bygningskultur udgør:

- Bevarelse af de små bygningshåndværksfag, med fra 1 - 100 udøvere
- Den fortsatte produktion af en række traditionelle byggematerialer, knyttet til ældre byggeskik
- Herunder genanvendelse af brugte byggematerialer
- Bevarelse af de regionale forskelligheder i dansk bygningskultur
- Ændring af lovgivning, der fremmer udskiftning, voldsom ombygning, nedrivning eller ukvalificerede, billige løsninger.
- Formuleringen af et sæt enkle og klare overordnede principper for restaurering, ombygning, tilføjelser og reduktioner.

Der mangler samtidig praktiske hjælpeværktøjer de kan lette overgangen fra dårlig praksis til god praksis, for de husejere, der ønsker at følge de anbefalede råd og vejledning.

Center for Bygningsbevaring

RAADVAD

Hvad skal der til?

Restaurerings-kodex

Der må formuleres et sæt enkle og klare bygningsrstaurerings-principper, som kan hjælpe husejere, håndværkere og rådgivere med at skabe en klar 'linie' i den måde de vedligeholder og istandsætter ældre huse.

Forskning

Der må skaffes sikker viden om god og dårlig praksis gennem forskning, videnindsamling, erfaringsudveksling og dokumentation

Informationsmaterialer

Der må fremstilles klare og forståelige informationsmaterialer der formidler denne viden på flere forskellige niveauer og i flere forskellige medier: Trykte, film, internet, udstillinger m.fl.

Informations-kampagner

Der må informeres landsdækkende, slagkraftigt og bredt til relevante målgrupper: Husejere, håndværkere, rådgivere og andre interesserede.

Kurser og undervisning

Der må udvikles og gennemføres kursusprogrammer for hånd-værkere, rådgivere m.fl. i vedligeholdelse og istandsættelse af ældre huse, der bygger på den ovennævnte viden og forskning, og er tilrettelagt på flere forskellige niveauer og af kort og lang varig-hed.

Center for Bygningsbevaring RAADVAD

Et nationalt Viden-Center

En sådan opgave kræver at der findes et *Nationalt Viden-Center* for hånd-værk og bygningsbevaring, etableret som et samarbejde mellem relevante ministerier, organisationer, viden-centre m.v., der kan sikre:

- At de involverede parter arbejder efter de samme restaurerings-holdninger
- At den eksisterende viden, erfaringer og aktiviteter i landet koordineres
- At der gennemføres et dansk og internationalt forsknings-samarbejde om udvikling af ny viden
- At der foretages enslydende information-aktiviteter på en slagkraftig måde
- At der afholdes kurser og seminarer for byggebranchen, med den nyeste viden
- At der tages initiativer til at ændre uheldig lovgivning.

Hjælp til husejerne

For at lette overgangen fra dårlig praksis til god praksis, skal der udvikles en række lettilgængelige hjæl-pe-værktøjer til de husejere, håndværkere og rådgivere, der ønsker at følge de anbefalede råd og vejledninger.

Tværfaglig erfaringsudveksling

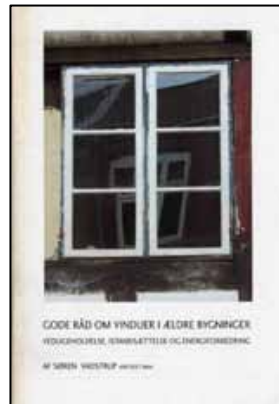
For at forankre, implementere og fortsat diskutere og udvikle viden og kompetencer indenfor bygningsbevaringsområdet skal der oprettes tværfaglige 'fora', gerne på nordisk plan, hvor myndigheder, styrelser, forskere, undervisere, rådgivere, hånd-værkere, materialeproducenter og andre brugere mødes, udveksler erfaringer og søsætter nye fælles projekter.

Center for Bygningsbevaring RAADVAD

EU-projektet ”Bedre Bygningsbevaring” 1996-2001 Forskning – formidling - forankring

- Øget forskning og koordinering af forskning
- Etablering af en Viden-Portal om bygningsbevaring på internettet med bl.a. Tekniske Anvisninger, Håndværker-Database, Materiale-Database, Kursus-Database
- Formidling af den brede bygningsbevaring gennem landsdækkende kampagner
- Etablering af fire Regionale Viden-Centre
- Etablering af en Besøgsudstilling i Raadvad
- Afholdelse af to Landsudstillinger i København om Håndværk og Bygningsbevaring
- Hjælp til husejerne i form af 10 praktiske hjælpe-redskaber
- Etablering af en 6-måneders Restaurerings-efteruddannelse for håndværkere
- Etablering af Raadvad's Bygningssyn – en uvildig tilstandsvurdering og vedligeholdelsesplan for ældre huse, udført af tværfagligt uddannede håndværkere
- Etablering af et Nationalt Viden-Center for Håndværk og Bygningsbevaring.

Nænsom Bygningsbevaring

Nænsomhed og respekt

- Gør så lidt som muligt.
Man skal først og fremmest bevare og beskytte bygningens *oprindelige og originale dele*, bl.a. ved at gå så *nænsomt* som muligt til værks overfor bygningen. Man bør altid foretrække *reparation* frem for udskiftning. Nye elementer skal om muligt kunne fjernes igen.

Bevar slid og patina

- Gamle huse må godt se gamle ud.
Man bør skelne mellem naturlig nedbrydning, slid og patina og forceret nedbrydning, skader og nedslidning. Der bør altid foregå en dyb faglig, men helt uvildig vurdering af materialernes tilstand og istandsættelsesbehov. Materialernes naturlige *vedligeholdelses-signaler* må ikke misforstås som 'udskiftnings-signaler', som det ofte sker.

Brug de traditionelle materialer, konstruktioner og håndværksmetoder

- Byg på erfaring.
Vedligeholdelse og istandsættelse skal som hovedregel ske med de samme slags *byggematerialer og håndværksmetoder*, som bygningen blev opført med.
De spiller bedst sammen med de eksisterende materialer og dernæst repræsenterer de meget lange erfaringer. Sammenspillet mellem materialerne, den konstruktion, de indgår i og måden, arbejdet udføres på er meget vigtig ved ældre bygninger.

Foretræk kvalitet frem for kortsigtet økonomi

- Gør det rigtigt - fra starten.
Vedligeholdelse og istandsættelse bør altid udføres på den mest optimale måde og af *de dygtigste fagfolk* med størst mulig erfaring og kompetence på området, bl.a. i at arbejde struktureret-, effektivt og kvalitativt.

Skab arkitektonisk helhed

- Indgrebene skal skabe en arkitektonisk helhed - både i detaljen og totalt.

Retablering/ Bevaringsmæssig forbedring

Kilderækkefølge ved retablering

- 1 Husets alder.
- 2 Gamle billeder.
- 3 Spor i bygningen.
- 4 Egnstraditioner.
- 5 Tidsnøgle, f.eks. for vinduer, døre, paneler, stuk

Håndværksmæssige principper

- 1 Enkelhed, prunkløshed og stilfuld stilfærdighed
- 2 Spil sammen med de eksisterende elementer
- 3 Følg den oprindelige udførelse – uden kompromisser
- 4 Anvend de traditionelle, ægte og ærlige materialer
- 5 Skab arkitektonisk helhed

Center for Bygningsbevaring RAADVAD

Videns- og forskningsbehov

1 Kalk, murværk og facader

Facader i blank mur, murværksdetaljer og terracotta – udførelse og reparation
Pudsede facader og facadepuds – udførelse og reparation
Facadedekorationer i puds, gips og kunststen

2 Vinduer

Objektiv tilstandsregistrering og rationel istandsættelse
Energiforbedring – samt effekten af denne
Nye standard-kvalitetsvinduer til ældre huse
Bevarelse og genfremstilling af gamle rudeglastyper
Vedligeholdelse af vinduer

3 Maling

Linoliemaling samt
Maling med andre traditionelle malingstyper

4 Smedejern og essesmedning

Smedejern og jernkvalitet
Restaurering af smedejern samt nysmedning af smedejern
Overfladebehandling af smedejern

5 De små bygningshåndværksfag

Status og overblik
Synliggørelse af fag og firmaer
Påvirkning af barrierer
Faglig udvikling og etablering af faglige netværk

Center for Bygningsbevaring

RAADVAD

Kursus- og efteruddannelsesbehov

Murværk, kalk, mørtel, m.m.

- Udførelse af farvet puds
- Trækning af gesimser og bånd
- Etablering af fugtspærre samt affugtning
- Afrensning af snavs og plastikmaling
- Reparation af murværk og bindingsværkstavl

Vinduer

- Afrensningsmetoder
- Reparationsmetoder
- Konsolidering af malingslag eller træ
- Imprægnering mod fugt

Træ

- Påskarring af nyt træ til gammelt
- Konsolidering og bevaring af nedbrudt træ
- Traditionelle træsamlinger til bindingsværker, bjælkeværker og tagværker
- Håndhugning af tømmer med bredbil

Maling

- Fremstilling og udførelse af traditionelle malingstyper
- Miljøvenlig malingsafrensning på murværk og træ
- Restaurering af fresco- og secco-malerier på murværk.

Smedejern

- Essesmedningsmetoder
- Rekonstruktion af tidligere udformninger.

Tværfaglige emner

- Restaurering af bindingsværk
- Istandsættelse og energiforbedring af vinduer

Center for Bygningsbevaring RAADVAD

Information og bevidstgørelse

- En årlig landsdækkende informations-kampagne, kaldt 'Håndværksugen' med et fast emne, der repræsenterede ny viden.
- En Viden-Portal på Internettet
- Udgivelse af bøger og publikationer
- Faglige artikler
- Foredrag
- Udstillinger, både i Raadvad og store landsdækkende udstillinger
- Etablering af Regionale Rådgivnings-Centre, bl.a. med Regionale udstillinger.

Center for Bygningsbevaring RAADVAD

Et Nationalt Viden-Center

I september 2000 omdannede Centeret sin bestyrelse til at omfatte et helt nyt samarbejde mellem 4 ministerier og 3 centrale organisationer, der opererer inden-for dette felt:

- By- og Boligministeriet
- Miljø- og Energiministeriet
- Kulturministeriet
- Under-visningsministeriet
- Håndværksrådet
- Byfornyelsesrådet
- Lands-foreningen for Bygnings- og Landskabekultur.

Dette gav en hidtil uset mulighed for at koordinere viden, holdninger og initiativer mellem disse parter.

Raadvad-Centeret skulle fortsat være organiseret som en selvejende institution, bl.a. for at kunne operere tværgående og uafhængigt, nationalt og internationalt.

På baggrund af dette bevilgede 3 ministerier i 2000, Boligministeriet, Kulturministeriet og Miljøministeriet hver 1 mio kr om året, 3 mio kroner i alt per år til Raadvad-Centeret. Centerets status som Nationalt Viden-Center for Håndværk og Bygningsbevaring var dermed en realitet.

Afsluttede emneforløb

Forskning, formidling og forankring

1. Videnmæssig status

Publiceres i en lille rapport.

2. Ny forskning og dokumentation:

Ofte samarbejdsprojekt med DTU og andre.

Forskningsresultaterne publiceres i en rapport.

3. Konference/Seminar

hvor den nye viden præsenteres og diskuteres

4. Publikation: Gode råd om...-

5. Tekniske anvisninger

Disse lægges frit tilgængelige på Raadvad-Centerets Viden-Portal.

6. Kurser og arrangementer

Praktiske og teoretiske kurser for håndværkere, arkitekter og rådgivere.

7. Praktiske værktøjer: Hjælp til husejerne

Viden-database, Håndværker-database, Materiale-database m.m.

8. Forankring i tværfaglige netværk

Nordisk Forum for Bygningskalk, Energiforsatsgruppen, Danske Essesmede,
Nordisk Forum for Maling med klassiske malingstyper.

9. Landsdækkende informations-kampagne: Håndværksugen

Lokale Bevaringsforeninger, lokale Håndværkerforeninger, lokale Tekniske Skoler m.fl.

10. Fest

Center for Bygningsbevaring RAADVAD

Afsluttede emneforløb

1998 Vinduer – istandsættelse m.m.

1999 Kalk, murværk og facader

+ Landsudstilling på Kastellet

2000 Maling med traditionelle malingstyper

2001 Smedejern og støbejern

2002 Vinduer – istandsættelse og energiforbedring samt nye vinduer

**CODE RÅD OM VEDLIGEHOLDELSE
OG ISTANDSÆTTELSE AF VINDUER**

AF SØREN VESTRUP udgivet 2010

Pris 25,-

**CODE RÅD OM VEDLIGEHOLDELSE
OG ISTANDSÆTTELSE AF FACADER**

AF SØREN VESTRUP udgivet 2010

Pris 25,-

CODE RÅD OM MÅLING

AF TRADITIONELLE NÅLPROSTYPER TIL TÆT OG LUKKESAM

AF SØREN VESTRUP udgivet 2010

**CODE RÅD OM SMEDJERN PÅ BYGNINGER
ISTANDSÆTTELSE OG GENNEMSTILLING**

AF SØREN VESTRUP udgivet 2010

**CODE RÅD OM VINDUER I ÆLDRE BYGNINGER
VEDLIGEHOLD, ISTANDSÆTTELSE OG ENERGIISOLERING**

AF SØREN VESTRUP udgivet 2010

**BYGNINGS
BEVARING**

Træbeklædning

Historie og vedligeholdelse

Af Søren Vadstrup

LANDSFØRENINGEN FOR BYGNINGS- OG LANDSKABSKULTUR

Murværk i blank mur

Historie og vedligeholdelse

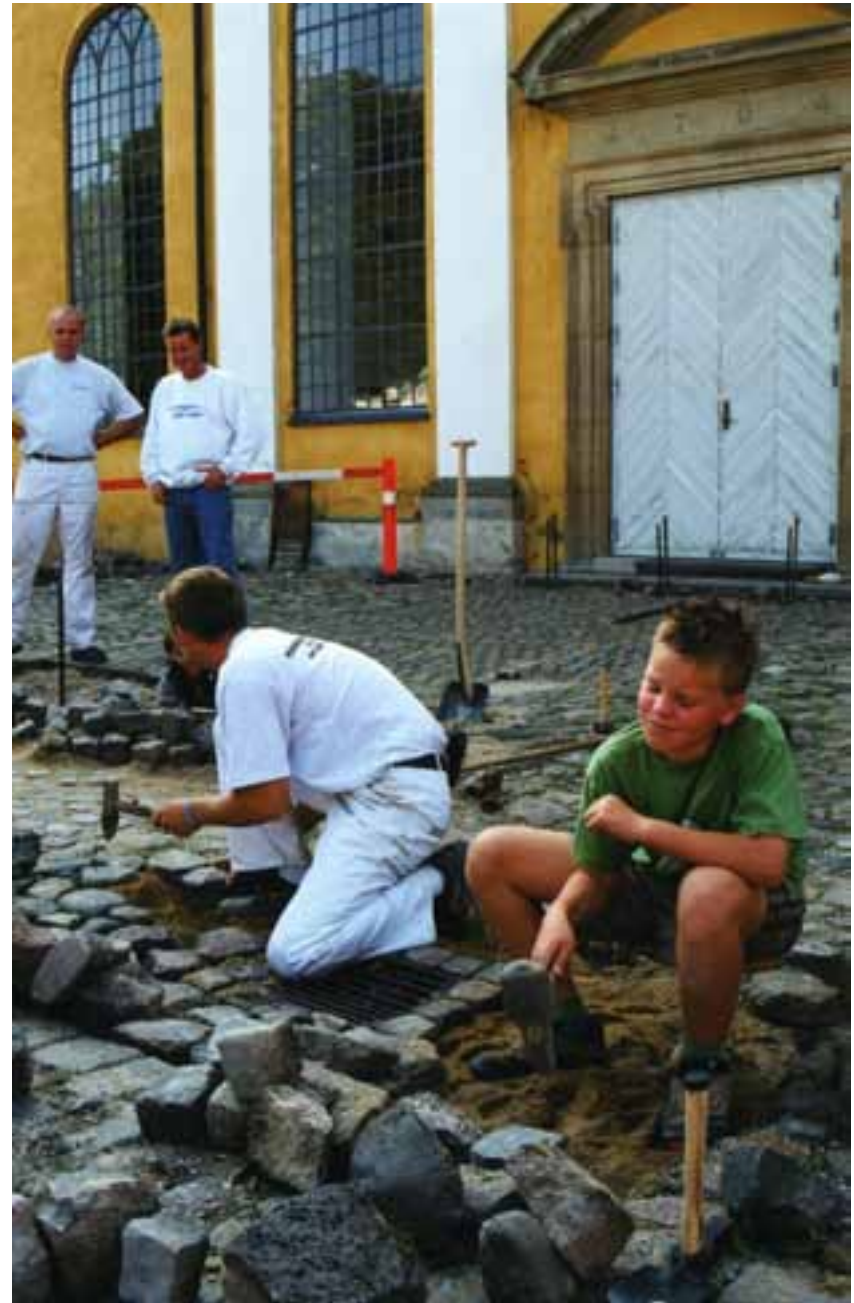
Af Jørgen Ganshorn

LANDSFØRENINGEN FOR BYGNINGS- OG LANDSKABSKULTUR

Forskningsresultater

1 Nye og gamle vinduer

Rationelle og miljøvenlige istandsættelsesmetoder for gamle vinduer af træ.

Isoleringsværdier for traditionelle dobbeltrudesystemer, sammenlignet med termoruder. Herunder lys- og lydkvalitet samt livscyklus og totaløkonomi.

Fremstilling af nye vinduer i samme kvalitet som tidligere og med en holdbarhed på mindst 200 år.

(Samarbejde DTU, SBI, Energistyrelsen, dele af vinduesbranchen m.fl.)

2 Facader, murværk og kalk

Overfladebehandling af murværk med kalk-materialer

Udførelse af farvet puds og andre specielle pudstyper.

Kalkbrænding, kalklæskning og lagring efter gamle beskrivelser,

Ny metode til relativ datering af facadepuds- og mørtler.

(Nordisk samarbejde med Chalmers T.H., Göteborg, m.fl.)

3 Maling på udvendigt træ med traditionelle malingstyper:

Recepter på og håndværksmæssig viden om en række ældre malingstyper ud fra flere forskellige kilder.

Videnskabelig testning af linoliefarve, kaseinfarve, svensk slamfarve, temperafarver, kalk m.fl. efter gamle beskrivelser (Samarbejde: DTI, Miljøstyrelsen m.fl.)

4 Smedejern på bygninger

Istandsættelse af smedejerns- detaljer (vinduesbeslag, gitre, gelændere m.m.)

Fremstilling af nye beslag med traditionelle essesmedningsmetoder.

(Samarbejde: Raadvad Smedie, Dansk metal, m.fl.)

5 De små bygningshåndværksfag

Videnindsamling om håndværksmetoder, redskaber, arbejdsområder m.v.

Opbygning af danske og nordiske netværk

Publikation, Efteruddannelse, Synliggørelse

Raadvad-Centerets Tekniske Anvisninger

Murværk og puds

- 4.1.1 Skadetyper på samt principper for istandsættelse af murværk og facader
- 4.1.2 Facadevask og facadeafrens-ning
- 4.1.3 Afhjælpning af saltskader i murværk
- 4.1.4 Reparationer på facadepuds.
- 4.1.5 Udførelse af tyndpuds på facader
- 4.1.6 Udførelse af farvet puds på facader
- 4.1.11 Vedligeholdelse af murede og pudsede facader

Bindingsværk

- 4.2.1 Skadetyper samt principper for istandsættelse af bindingsværk
- 4.2.2 Reparation af bindingsværk
- 4.2.3 Vedligeholdelse af bindingsværk

Træbeklædninger

- 4.2.5 Skadetyper og principper for istandsættelse af træbeklædninger
- 4.2.6 Reparation af træbeklædninger
- 4.2.7 Vedligeholdelse af træbeklædninger
- 4.2.8 Spånbeklædninger og spåntage

Vinduer

- 4.3.1 Almindelig vedligeholdelse af vinduer af træ
- 4.3.2 Nænsom istandsættelse af vinduer af træ
- 4.3.3 Total istandsættelse af vinduer af træ
- 4.3.4 Fremstilling af kopier af gamle vinduer af træ
- 4.3.5 Vedligeholdelsesprogram for linoliemalede vinduer

Traditionelle malingstyper

- 4.4.1 Oversigt over og valg af traditionelle malingstyper
- 4.4.2 Ny og genmaling af træ, jern og murværk med linoliefarve
- 4.4.3 Behandling af træ med trætjære og trætjærefarve
- 4.4.4 Behandling af træ med tranfarve og blodfarve
- 4.4.6 Ny- og genmaling med limfarver
- 4.4.7 Hvidtning af lofter med mosfarve
- 4.4.8 Maling med 'svensk slamfarve'
- 4.4.9 Maling med æggetempera
- 4.4.10 Maling med kasein-tempera og vokskasein-tempera
- 4.4.11 Overfladebehandling af murværk med kalk-limfarver m.m.
- 4.4.12 Overfladebehandling af murværk med kalk-materiale

Smedejern

- 4.5.1 Skadetyper samt principper for istandsættelse af smedejern
- 4.5.2 Istandsættelse af vinduesbeslag og portbeslag
- 4.5.3 Rustbehandling af smedejern

Støbejern

- 4.6.1 Skadetyper samt principper for istand-sættelse af støbejern
- 4.6.2 *Udførelse af nyt støbegods i støbejern*
- 4.6.3 Vedligeholdelse og reparation af støbejern

Center for Bygningsbevaring RAADVAD

Forskning - Formidling - Forankring

Tværfagligt netværk

Nordisk Forum for Bygningskalk:

www.kalkforum.org

Danske Essesmede:

www.danske-essesmede.dk

BYGNINGS
BEVARING

Center for Bygningsbevaring RAADVAD

Raadvad-Centerets D a t a b a s e over mindre fag der arbejder med bygnings-restaurering

Billedskærerfaget	12 virksomheder
Blytækkerfaget	8 virksomheder
Brolæggerfaget	29 virksomheder
Bronzestøberfaget	16 virksomheder
Gørtlerfaget	14 virksomheder
Jernstøberier	14 virksomheder
Kobbersmedefaget	6 virksomheder
Møllebyggerfaget	2 virksomheder
Stenhuggerfaget	13 virksomheder
Stukkatørfaget	9 virksomheder
Trædrejerfaget	30 virksomheder
Tækkemandsfaget	60 virksomheder
Formstikker	1 udøver
Essesmede	3 virksomheder
Sandblæst/ætset glas	2 virksomheder

Hold 1: Restaurerings-håndværker, smed **Rasmus Bugge** under restaureringen af Chr.4. vinduesgitter ud for kongestolen i Frederiksborg Slotskirke, udført af Caspar Fincke i 1632. Rasmus Bugge lærte at smede akantusblade i Mauerbach i Østrig.

Hold 1:

Restaurerings-håndværker, maler **Jes Troelsen** under et forgyldningsarbejde i den belgiske premierministerbolig fra 1750-erne under projektets praktik i Europa.

Jes Troelsen har senere udgivet en bog om forgyldning.

Hold 1: Restaurerings-håndværker, murer Niels Jørgen Knudsen i gang med at trække en facade-gesims i kalkmørtel. Niels Jørgen Knudsen var i Praktik i Østrig.

BYGNINGS
BEVARING

Hold 1:

Restaurerings-
håndværker, tømrer
Erik Therkildsen ved
sin bloksav, der blev
etableret i Østjylland
som led i hans
speciale-projekt ved
Raadvad-Centeret og
i dag fungerer som et
meget benyttet
special-savværk
indenfor bygnings-
restaurerings-
branchen.

HOLD 2: Resraurerings-håndværker, maler **Martin Jensen** spænder jutevævs-tapeter op i 'Den Frie Udstillingsbygning' som led i sit speciale-projekt hos Raadvad-Centeret. Martin var i praktik i Tyskland

HOLD 2

Restaurerings-håndværker, snedker **Søren Vium** i gang med at reparere en yderdør til en fredet klitgård på Holmsland Klit, der var hans speciale-projekt.

Restaurerings-håndværker, smed **Helle Bindesbøl** smedede som led i sit speciale-projekt nye beslag til døren.

Søren Vium var i praktik i Dublin i Irland og Helle Bindesbøl i Sverige.

HOLD 2

Restaurerings-håndværker, murer
Peter Wolfsberg ved den trans-
portable forsøgs-kalkovn.

Peter Wolfsberg studerede lignende
ovne i England før denne.

Kalkovnen er i øjeblikket 'udstatio-
neret' på Hammershus slotsruin til
kalkforsøg der.

Hold 3

Morgan Roos - smed

Morgan har arbejdet med restaurering af flere jernkors, som udgør gavludsmykningen på Døveinstituttet på Kastelsvej i KBH.

Opgaven har omfattet tilstandsrapport, renovering, rekonstruktion, analyse af den geometriske opbygning og af symbolikken samt en gennemgang af de forskellige samlingsteknikker, der er anvendt.

Morgan Roos samarbejder tæt med Raadvad Smedje men har tillige etableret selvstændig smedje i Kävlinge syd for Helsingborg.

**Christina R. Veinholt
Jensen: snedker**

Christinas projekt havde fokus på udviklingen af dør- og dørindfatningsprofiler.

Christina har været på et todags special-kursus på Bornholm for at sætte sig yderligere ind i fremstillingen af håndhøvle og har derefter håndhøvlet en serie dørindfatningsprofiler.

Christina har i specialeperioden fremstillet en håndhøvlet dørindfatning til en dør i Møntmestergården i Den Gamle By.

Hold 4

Mette Eis: bygningsmaler.

Mette har gennem en lang årerække medvirket ved restaureringsopgaver i Flemming Jensens Malerværksted.

Mette har fremstillet håndopstrøgede farvekort med blandt andet jordfarver i linolie- og limfarve.

Mette har igennem sine år med malerfaget registeret en stigende efterspørgsel og interesse for de traditionelle malingstyper: lim-og mosfarve, linoliemaling og kalk.

Foto: Forskellige jordfarve- og oxidpigmenter

Hold 4

Mark Richter: bygningsmaler.

Mark har arbejdet ret utraditionelt med sit fag. Hans interesse for Trompe L'oeil - eller illusionsmaleri - har bragt ham til RAADVAD's speciale-uddannelse.

Mark har indhentet teknisk undervisning i USA, Frankrig og Holland hos førende Trompe L'oeil-kunstnere.

Mark har malet et Grissaille-maleri på væggen i Center for Bygningsbevaring.

Hold 4

Thomas Christensen: stenhugger

Thomas arbejder med en beskrivelse af et stenhuggeri anno 2006 og nødvendigheden af, at bevare og anvende de traditionelle metoder til forarbejdning af sten og sammen-ligning af traditionelle og nye teknikker samt overfladebehugning gennem tiderne.

Forarbejdning af sandsten, granit, marmor, opkantning, grovhugning, profilhugning, dekorationer m.v.
Gennemgang af værktøj og generelle problematikker ved restaurering.

Hold 6

Kim Helbo - tømrer

Kim er uddannet tømrer og arbejder som godshåndværker på Løvenholm Gods, der stammer helt tilbage fra 1640.

Kims specialeprojekt omhandler udarbejdelsen af en arbejdsmappe med konkrete retnings-linier for restaurering og vedligeholdelse af Løvenholms vinduer samt restaurering af to vinduer i godsets sydfacade efter de udarbejdede anvisninger.

Michael Andersen - tømrer

Michael Andersen er tømrer på Lynderupgård Gods og har som specialeprojekt valgt, at udarbejde en manual for godsets daglige vedligeholdelse.

Manualen kommer til at indeholde anvisninger på reparationer og vedligeholdelse samt en oversigt over egnede materialer og leverandører.

Foto: Lynderupgaard Gods

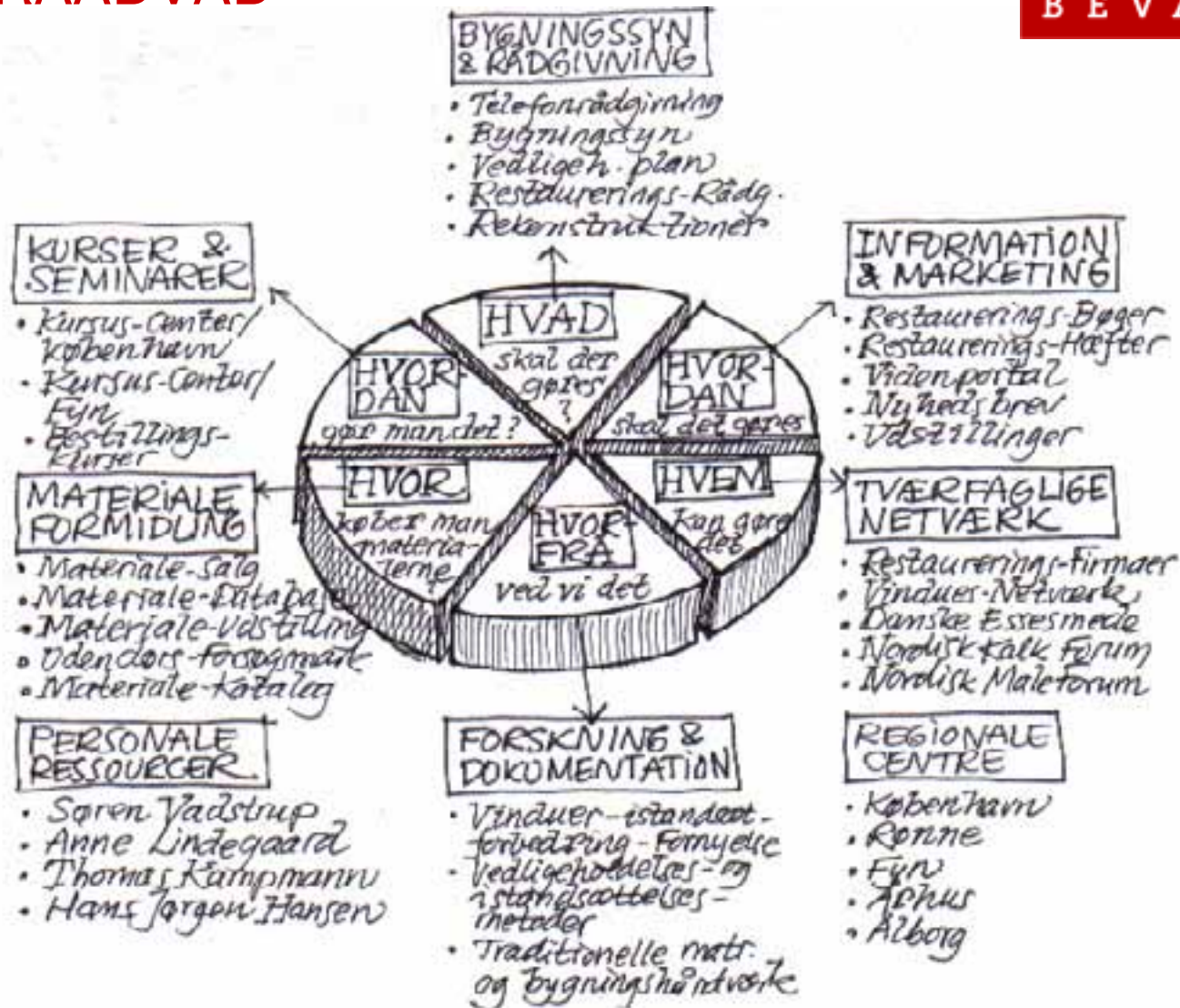

Raadvad-Centerets 10 praktiske hjælpe-redskaber til husejerne

1. Bygningsbevarings-PRINCIPPER for Nænsom Bygningsbevaring og Retablering
2. Telefonrådgivning
3. BØGER OG PUBLIKATIONER om Nænsom Bygningsbevaring og Retablering
4. Viden-Portal på internettet
med Tekniske Anvisninger, Håndværker-Database, Materiale-Database, Kurser m.m.
5. Raadvad's Bygningssyn – en uvildig tilstandsvurdering og prioriteret plan for huset
6. Bygningsbevarings-ANVISNINGER af Søren Vadstrup
7. Bygningsbevarings-UDSTILLINGER
8. Bygningsbevarings-KURSER
9. Bygningsbevarings-DETALJER
Arkitektonisk tilpassede nye vinduer, døre, listeværk, beslag, lamper m.m. til ældre huse
10. Bygningsbevarings-VIDEOER (linoliemaling, limfarve, kalkning)

Center for Bygningsbevaring RAADVAD

BYGNINGS
BEVARING

Bygningssyn og –Rådgivning

Bygningssynet omfatter:

1. Rensning af tagrender, skotrender m.v.
2. Udførelse af uopsættelige 'nød-hjælpsarbejder' på bygningens tag og fag, d.v.s. tætning af kritiske, vandsamlende materialesammenstød, lapning af mindre huller i taget.
3. Udarbejdelsen af en Bygningssyns-rapport, indeholdende:
 - a En generel vurdering af bygningen
 - b En prioriteret 1-årsplan for vedligeholdelse og istandsættelse af bygningen.
 - c En prioriteret 5-årsplan for bygningens tag og fag.
4. Informationsmaterialer om den praktiske udførelse af de pågældende arbejder.
5. Efter ønske: Henvisning til håndværkere, der kan udføre vedligeholdelsen efter Raadvad's Bygningssyns anbefalinger, samt eventuelle andre nødvendige special-firmaer.

TILSTANDSRAPPORT OG VEDLIGEHOLDELSESPLAN

Willemoesgade 35, 2100 København Ø

BYGNINGS
BEVARING

Center for Bygningsbevaring

Raadvad 40
DK-2800 Kgs. Lyngby

Tel. +45 45 96 99 90
Fax +45 45 96 10 86

www.bygningsbevaring.dk
info@bygningsbevaring.dk

PRIORITERET VEDLIGEHOLDELSESPLAN.

Listen er kun medtaget for helhedens skyld. I realiteten er alle arbejder stilladskrævende, og de mest nødvendige og akutte reparationer hænger uløseligt sammen med andre, som ellers godt kunne vente lidt. I dette tilfælde bør listen derfor ikke tillægges den store betydning.

Bør udføres snarest:

1. Sikring og reparation af de defekte og farlige dekorationer mod Willemoesgade. Siderne 9 og 10.

Bør udføres inden et år:

2. Udskiftning af de to små altaner/blomsterkasseholdere.
3. Renovering af vinduerne på 4.sal, inkl. inddækningerne. Siderne 5 og 11-14.
4. Udskiftning af det ovale vindue i frontonen mod Willemoesgade. Side 12.
5. Renovering af de øvnge vinduer. Siderne 11-14.
6. Renovering af rustskadene i den ophængte kamap. Siderne 8-11.
7. Reparation af pudsskade på bagtrappetårnet. Side 7.
8. Reparation af brandkammen mod mellemgaden. Side 5.

Bør udføres inden for fem år:

9. Ny tagpap på spidstaget. Siderne 3 og 6.
10. Nye tagsten på manzardtaget mod gaden. Siderne 4-6.
11. Renovering af ydervæggene mod gaden. Siderne 7-11.
12. Udskiftning af bagdøren. Side 12.
13. Renovering af hoveddøren. Side 12.

BYGNINGS BEVARING

Også jemet i selve altandækket rustet og sprænger betonen.

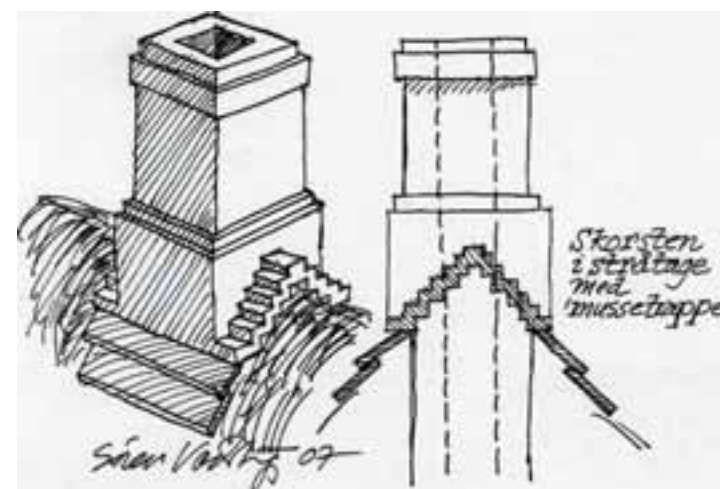
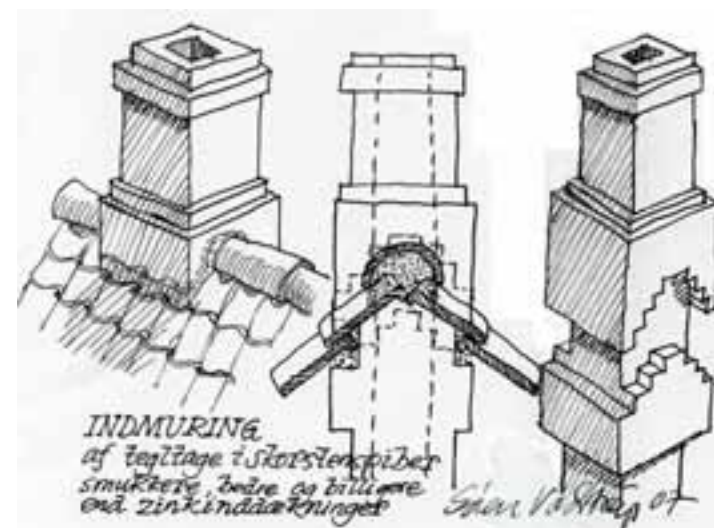
Den lille altan/blomsterkasseholder mod Willemoesgade har samme problemer, men tilstanden er dér endnu dårligere og der falder stumper ned på gaden og altanen på 2.sal.

Fordækningen over hoveddøren sprænges ligeledes af rustende jern. Man har tidligere forsøgt at reparere udefra, men reparationerne er løse på grund af det stadig voksende jern.

Center for Bygningsbevaring RAADVAD

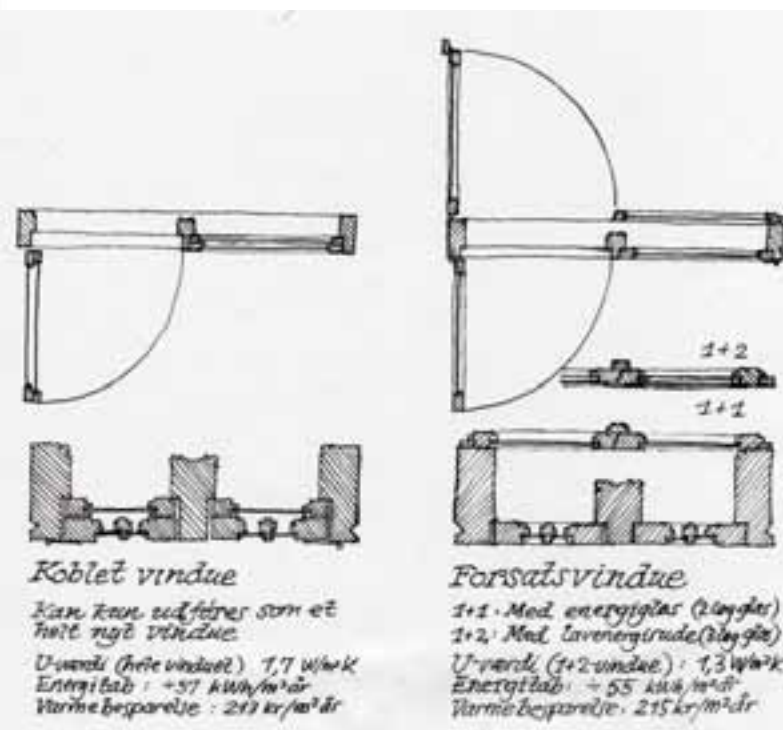
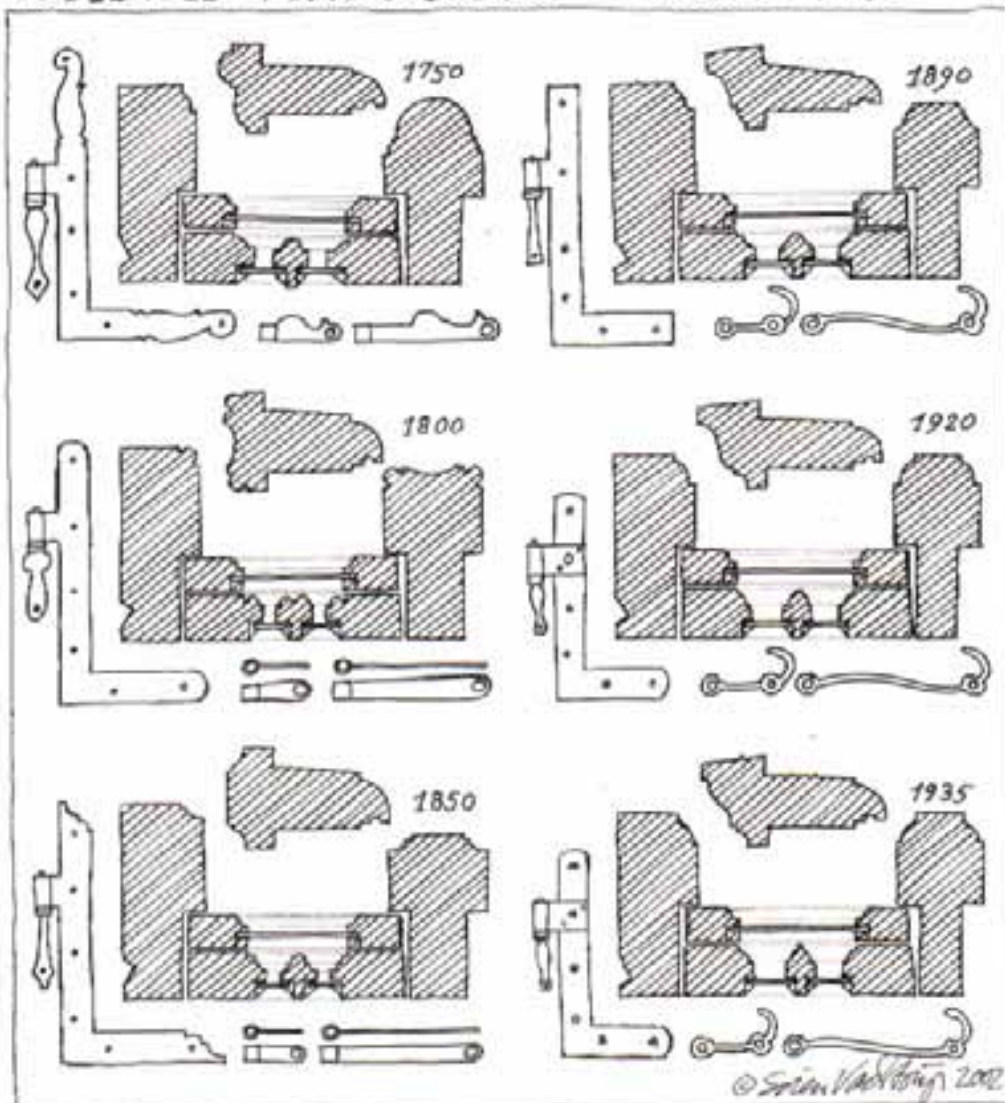
BYGNINGS
BEVARING

Center for Bygningsbevaring RAADVAD

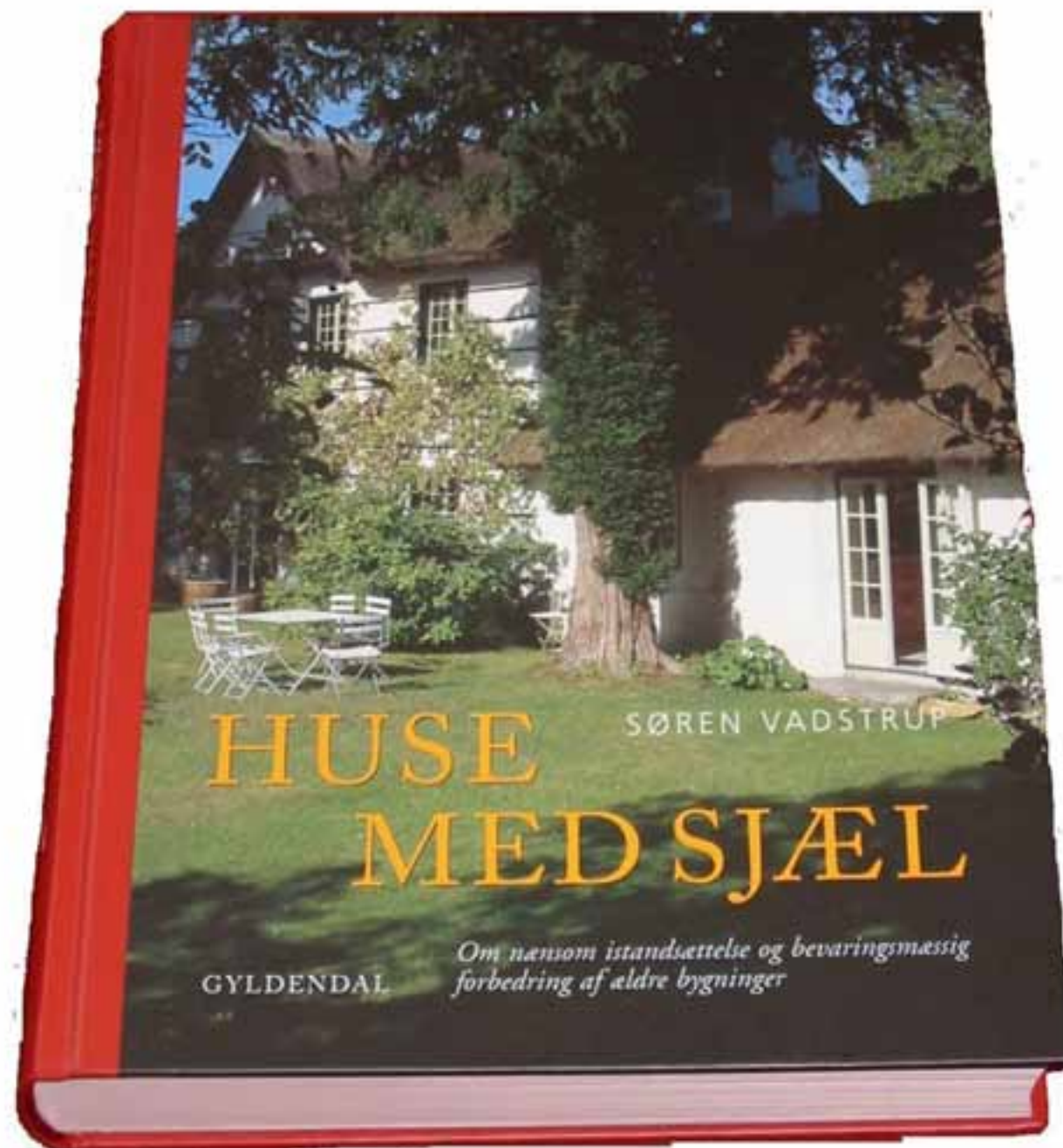
BYGNINGS
BEVARING

RAADVAD-VINDUERNE Koble 1+1

BYGNINGS
BEVARING

2004

Center for Bygningsbevaring
Raadvad 40, 2800 Kgs. Lyngby
Tel 45 96 99 90, kl 10-14

Om Center for Bygningsbevaring Medarbejdere Kontakt Søg

Forside
Rådgivning
Bygningssyn
Kurser
Anvisninger

Murværk og facader
Bindingsværk
Vinduer
Smedejern
Støbejern
Overfladebehandling
Sandsten
Interiører
Tage

Håndværkere
Materialer
Forskning
Artikler
Bøger
Links

Raadvad's Bygningsbevarings-anvisninger

Center for Bygningsbevaring i Raadvad har i gennem forskellige forskningsprojekter erhvervet en ny og specialiseret viden om ældre byggeteknik, traditionelle byggematerialer og håndværksmetoder. Denne viden har stor betydning for den løbende vedligeholdelse og istandsættelse af ældre bygninger – og dermed på bevarelsen af dansk bygningskultur.

For at videregive denne viden på et direkte praktisk plan, til husejere, håndværkere og rådgivere, der arbejder med vedligeholdelse og istandsættelse af ældre bygninger, har Centeret udarbejdet en række Bygningsbevarings-anvisninger skrevet af arkitekt m.a.a. Søren Vadstrup.

Koordinering

Anvisningerne på er koordineret med bogen 'Huse med sjæl' af Søren Vadstrup og med Kulturarvsstyrelsens 'Information om Bygningsbevaring' på www.kulturarv.dk

Kulturarvstyrelsens 'Information om Bygningsbevaring'

Kulturarvstyrelsens 'Information om Bygningsbevaring' er oprindeligt en stor 'samlemappe' med 76 Informationsblade om Bygningsbevaring, skrevet af en række af Styrelsens daværende restaureringskonsulenter i årene 1989-1992. Mappen skulle købes, men de enkelte Informationsblade kunne fås gratis hos kommunernes Tekniske Forvaltninger.

I 2001 blev alle 76 Informationsblade gennemgået, opdateret og suppleret af arkitekt m.a.a. Søren Vadstrup samtidigt med at de blev lagt ud på Styrelsens hjemmeside til fri afbenyttelse. I 2006 er 'Informationsbladene' i forbindelse med Kulturarvsstyrelsens navneskift (fra Skov- og Naturstyrelsen) atter blevet gennemgået og er nu udkommet som CD-rom.

Murværk og facader

Facadeafrensning
Efterisolering af murede huse
Vedligeholdelse af murede og pudsede facader

Sokler

Indgreb mod grundfugt og salte i murværk
Udførelse af sokkelpuds
Overfladebehandlinger af sokler med kalkfarve og træbjærefarver

Blank mur

Reparationer på blank mur
Udførelse af brændte fuger
Udførelse af murede stik
Restaurering af formsten og terracotta på facader
Mørtelfuger ved vinduer

Tyndpuds

Tyndpuds på facader

Dækkende puds

Reparationer og nyt puds på facader
Farvet puds på facader, uden skjolder

Overfladebehandling

Farvesætning af facader
Spørgsmål og svar om overfladebehandling på facader
Kalkning med hvidtekalk og kalkfarver på facader
Kalkvandslasering af murværk
Linoliemaling på puds

Bindingsværk

Bindingsværkshuse i Danmark
Istandsættelse af bindingsværk
Vedligeholdelse af bindingsværk

Maling og overfladebehandling

Bestemmelse af eksisterende malingstyper
Miljøvenlig afrensning af gammel maling
Maling på træ med linoliemaling
Spørgsmål og svar om linolie
Spørgsmål og svar om linoliemaling
Bekæmpelsesmidler mod råd og svamp
Lasering med linoliemaling
Maling med træbjærefarve og træbjærefarve
Spørgsmål og svar om overfladebehandling på facader
Kalkning med hvidtekalk og kalkfarver på facader
Kalkvandslasering på murværk
Linoliemaling på puds
Miljøvenlig rustbeskyttelse af jern

Vinduer

Bestemmelse af eksisterende malingstyper
Miljøvenlig afrensning af gammel maling
Forkert behandling af gamle vinduer
Spørgsmål og svar om linolie
Spørgsmål og svar om linoliemaling
Bekæmpelsesmidler mod råd og svamp
Maling på træ med linoliemaling
Mørtelfuger ved vinduer
Almindelig vedligeholdelse af vinduer
Nænsom istandsættelse af vinduer
Total istandsættelse af vinduer
Vedligeholdelses-program for linoliemalede vinduer
Energiforbedring af ældre vinduer
Nye vinduer til ældre huse
Spørgsmål og svar om istandsættelse eller udskiftning af gamle vinduer

Døre

Istandsættelse af udvendige døre og porte

Smedejern og støbejern

Istandsættelse af smedejern på bygninger
Nyfremstilling af smedejern på bygninger
Istandsættelse af støbejern på bygninger
Udførelse af nyt støbegods i støbejern
Miljøvenlig rustbeskyttelse af jern

Sandsten

Facadedekorationer i sandsten

Tage

Vedligeholdelse af stråtage
Brandsikring af stråtage

Interiører

Gipsloftets historie
Istandsættelse af stuklofter
Hvidtning af lofter med mosfarve
Maling med limfarve på vægge og lofter

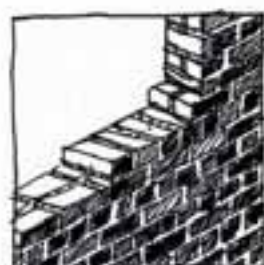
Murede skorstenspiber på ældre huse

Murede skorstenspiber på ældre huse

REPARATIONER PÅ BLANK MUR

af Søren Vadstrup

Dato: Marts 2006

Krydsforband
i fuld murLøberskifte
Krydskifte
(Bindere)Binderne går på
tværs og "låser"
murværket.

Mursten er én af de mest robuste og holdbare byggematerialer, vi har. Der er masser af eksempler på at murværk med synlige mursten har holdt i foreløbigt 500-600 år – ja vores ældste murede bygninger har rent faktisk snart stået i 900 år, og de kan vel, hvis de fortsat passes godt, holde i ligeså mange til.

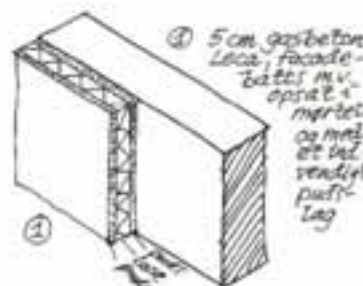
Men her og der kan selv mursten forvitne, bl.a. fordi de kan være 'brændt' for dårligt, og derfor går i stykker med tiden, fordi de ikke kan holde til fugt og frost. Dertil kommer at specielt røde mursten ikke kan tåle en række salte – især ikke de frysepunktsænkende salte som køkkensalt. Salte kommer ind i murstenenes porerstruktur som opløst i vand, men når temperaturen stiger, fordampes vandet og efterlader saltene i overfladen. Ved en bestemt temperatur og relativ luftfugtighed udkrystalliserer saltene, hvorved de går fra flydende til fast form. Herved vokser de i volumen. Når temperaturen falder igen og fugtigheden stiger, afkrystalliserer saltene og bliver flydende igen, hvorved de krymper i rumfang. Hvis denne proces foregår mange gange, f.eks. på bestemte tider af året, hvor fugt og temperatur skifter meget, vil denne konstante, skiftevis krystallisering og afkrystallisering, vokning og krympning, 'sprænge' murstenenes (eller pudsens) overflade, så de pulveriserer mere og mere.

side 1

EFTERISOLERING AF MUREDE HUSE

af Søren Vadstrup

Dato: Marts 2006

De fleste husejere vil gerne spare på varmeregningen, hvilket bl.a. kan gøres ved at efterisolere huset. Det kan gøres på fem områder: Ydervæggene, vinduer, døre samt gulv og tag/loft.

Udvendig efterisolering

Når det gælder **udvendig** isolering af ældre, murede huses facader, kan det rent teknisk være en udmærket løsning. Men arkitektonisk og æstetisk er forringelserne så store, at det langt opvejer de tekniske fordele. Er det et hus med synlige mursten, bliver disse dækket af den udvendige isolering – foruden gesimser, bånd og udhæng. Og er det et pudset hus, kan facaderne komme til at ligne de gamle lidt, men også her ændres husets detaljer, proportioner og arkitektoniske udtryk på en helt uacceptabel måde. Dertil kommer at vinduer og døre enten kommer til at ligge for dybt eller må flyttes med ud i det nye plan.

Indvendig efterisolering

Lidt det samme er gældende ved en **indvendig** isolering af ældre huse. Her er det de indvendige rum proportioner, man ændrer på, plus at loftstukken 'drukner' og vindueslyaningerne bliver meget dybe. Indvendig isolering kan dog være en nødvendighed mange steder, bl.a. i de tyndvæggede bindingsværkshuse. Se herom i Søren Vadstrup: **RAADVAD's Bygningsbevarings-HÆFTER: 'Restaurering af Bindingsværk'** eller i bogen 'Huse med sjæl' af samme forfatter.

side 1

Bevaringsværdige bygninger

Sikring af bevaringsværdier

November 2006

Byg færdige skorstensgilber om til dglige

Ud fra overensstemmelse kan man rekonstruere skorstensgilber og fjerne dominerende skidestokke, der er bygget på den gamle skorsten. Det er vigtigt at sikre sig, at der er nok af den gamle skorsten til at bære den nye skorsten, eller man kan rekonstruere helt nye skorstensgilber.

Vedligeholdelse og istandsættelse af skorstensgilber

Skorstensgilber hører til de mest udsatte bygningsdele og udføres derfor både fra og med reparation og vedligeholdelse med en rimelig stærk KC (Kalk-Cement) mortel.

De mest almindelige fejl ved skorstensgilber er, at de er bygget på den gamle skorsten, der er for svag til at bære den nye skorsten. Det giver dem en permanent og uoprettelig skade. Derfor er det vigtigt at sikre sig, at der er nok af den gamle skorsten til at bære den nye skorsten, eller man kan rekonstruere helt nye skorstensgilber.

Særlige forhold kommunen skal være opmærksom på

De oprindelige skorsten og skorstensgilber er bygget på den gamle skorsten, der er for svag til at bære den nye skorsten. Derfor er det vigtigt at sikre sig, at der er nok af den gamle skorsten til at bære den nye skorsten, eller man kan rekonstruere helt nye skorstensgilber.

Tilføje færdige skorsten og skorstensgilber kan eventuelt betyde, at skorstenen bliver for høj og dermed kan det være nødvendigt at fjerne skorstenen.

Skorstenen skal være bygget på den gamle skorsten, der er for svag til at bære den nye skorsten. Derfor er det vigtigt at sikre sig, at der er nok af den gamle skorsten til at bære den nye skorsten, eller man kan rekonstruere helt nye skorstensgilber.

Skorstenen skal være bygget på den gamle skorsten, der er for svag til at bære den nye skorsten. Derfor er det vigtigt at sikre sig, at der er nok af den gamle skorsten til at bære den nye skorsten, eller man kan rekonstruere helt nye skorstensgilber.

Skorstenen skal være bygget på den gamle skorsten, der er for svag til at bære den nye skorsten. Derfor er det vigtigt at sikre sig, at der er nok af den gamle skorsten til at bære den nye skorsten, eller man kan rekonstruere helt nye skorstensgilber.

Baggrund

Ny viden

Teknisk begrundelse for valg af materialer og metoder

Principper for tildeling af støtte

Henvisninger og links

Information om Bygningsbevaring

ANVISNINGER til Bygningsbevaring

Bøger (indenfor de seneste 10 år)

m.fl.

BEVARELSE AF HÅNDVÆRK og Bygningskultur

RESULTATER 2008

Restaureringsholdninger (Bevarings-Kodex)

10 hjælperedskaber til husejerne

Viden-Portal med Anvisninger, materialer, håndværkere, kurser, nyheder osv.

Bygningssyns-ordning til husejerne

Uheldig lovgivning er ændret

Forskning og dokumentation

Murværk, kalk, mørtel og facader

Tegltage, Skorstenspiber, Stråtage, Skifertage

Vinduer, istandsættelse, energiforbedring og nye vinduer

Maling med traditionelle malingstyper

Udvendige træbeklædninger – istandsættelse og nymaling

Essesmedning ved restaurering og nyfremstilling

Formidling af forskningen

Tekniske Anvisninger

Efteruddannelseskurser

Publikationer og bøger

Artikler og debat

'Forsvundet': (Nationalt Viden-Center for Håndværk og Bygningsbevaring)
(Bygningsbevarings-Udstillinger)
(Restaurerings-Handel)

BYGNINGS
BEVARING

slut

*Vern og videreføring av tradisjonelle
håndverk i Norge*

*Atle Ove Martinussen
Fagsjef/Specialrådgiver
Norsk håndverksutvikling*

Maritime kompetencecentre i Danmark - 5. mars 2008

Agenda

- Litt om bakgrunnen for etableringen av Norsk handverksutvikling
- Økonomi og mannskap
- Videreføring av handlingsbåren kunnskap
- Gjennomgang av modellen for videreføring av kunnskap
- Hva er handlingsbåren kunnskap?
- Dokumentasjons- og opplæringsprosjekt
- Handlingsbåren kunnskap som motor i regional utvikling

FRA HÅNDVERKSREGISTERET TIL NORSK HÅNDVERKSUTVIKLING

- Handverksregisteret ble opprettet i 1987 av Kulturdepartementet (KD) og Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet (KUF) og lagt til det nasjonale museet Maihaugen.
- I NOU 1986:15 Dokumentasjon, vern, videreføring og gjenoppretting av gamle håndverk, som er grunnlaget for etablering av Håndverksregisteret, var det blant annet lagt særlig vekt på at mange tradisjonelle håndverk sto i fare for å forsvinne.
- I 1996 ble Sekretariatet for små og verneverdige fag (SSV) opprettet av KUF og lagt til Håndverksregisteret på Maihaugen. SSV skal arbeide for å styrke og holda oppe fag som blir regnet som små og verneverdige (dvs med få utøvere).
- Fra 1. august 2001 fikk Håndverksregisteret og SSV nytt overbyggende navn i samråd med departementene, og Norsk handverksutvikling (NHU) så dagens lys.
- Meir informasjon på www.nhu.no

Økonomi og mannskap

- Statlige midler (Kunnskapsdep) til dokumentasjon- og opplæringsprosjekt ca 1,4 mill NOK
- Effekten av dette er at de statlige midlene utløser ca 5 ganger så mye i regionale og lokale midler pluss private midler
- Statlige midler (Kulturdep) til drift og faste stillinger i NHU ca 3,5mill NOK
- Stipendiatmidler ca 1,7 mill per år (KUF)
- **Totalt vel 7 mill NOK per år.** NHU er fast post på statsbudsjettet
- 5 faste stillinger (daglig leder, fagsjef, 2 rådgivere, web-ansvarlig og sekretær)
- 2 faste deltidstillinger (regionale) + ein ny i 2008 (totalt 0,8 stilling) + prosjektmidler
- 3 stipendiatstillinger (tre, metall og tekstil) + ½ prosjektlederstilling (prøveordning)
- Prosjektorganisasjon med varierende antall deltakere frå 100 - 120 personer per år
- Korte og lengre prosjekt også over flere år

Videreføring av handlingsbåren kunnskap

Hovudvekten av arbeidet i den første fasen, i tillegg til å registrere utøvere og utvikle en persondatabase, ble å sikre videreføring av kunnskapen innenfor tradisjonelle håndverk som sto i fare for å dø ut. I tillegg ble det lagt vekt på å sikre kunnskap i fag som vi regner som strategiske for bygnings- og kulturminnevernet, som smiing, tradisjonell tømring og tørrmuring (muring med gråsten uten bindemiddel) for å nevne noen.

Gjennom feltarbeid organisert som dokumentasjons- og opplæringsprosjekt i ulike håndverk rundt hele landet ble det utviklet en ny modell for videreføring av kunnskap knyttet til håndverk.

Hovuddelen av kompetansebyggingen som er utført i regi av NHU er gjort i kunnskapsbærende handlingsfellesskap utenfor museene

Bakgrunnen for dette er at den handlingsbårne kunnskapen er å finne der håndverkene har vært aktivt brukt og i tradisjon. Det er også i disse miljøene den bør føres videre, som en aktiv del av et samfunn.

I tillegg ser NHU det som viktig å være med å sikre videreføring og utvikling av den håndverkskompetansen vi finner i dag ved museene og fartøyvernssentrene

Modellen for videreføring av kunnskapen har blitt rendyrket gjennom over 15 års feltarbeid i regi av Norsk handverksutvikling

Modellen bygger på den gamle mester-svenn-relasjonen, der mesteren har ansvaret for opplæringen av svennen i en 1:1 relasjon

I NHU sin modell er det koplet inn en tredje person i relasjonen som vi kaller dokumentator. I tillegg er det med en tradisjonsbærer og en fagperson, som tilsvarer mester og svenn i den gamle modellen for fagopplæring

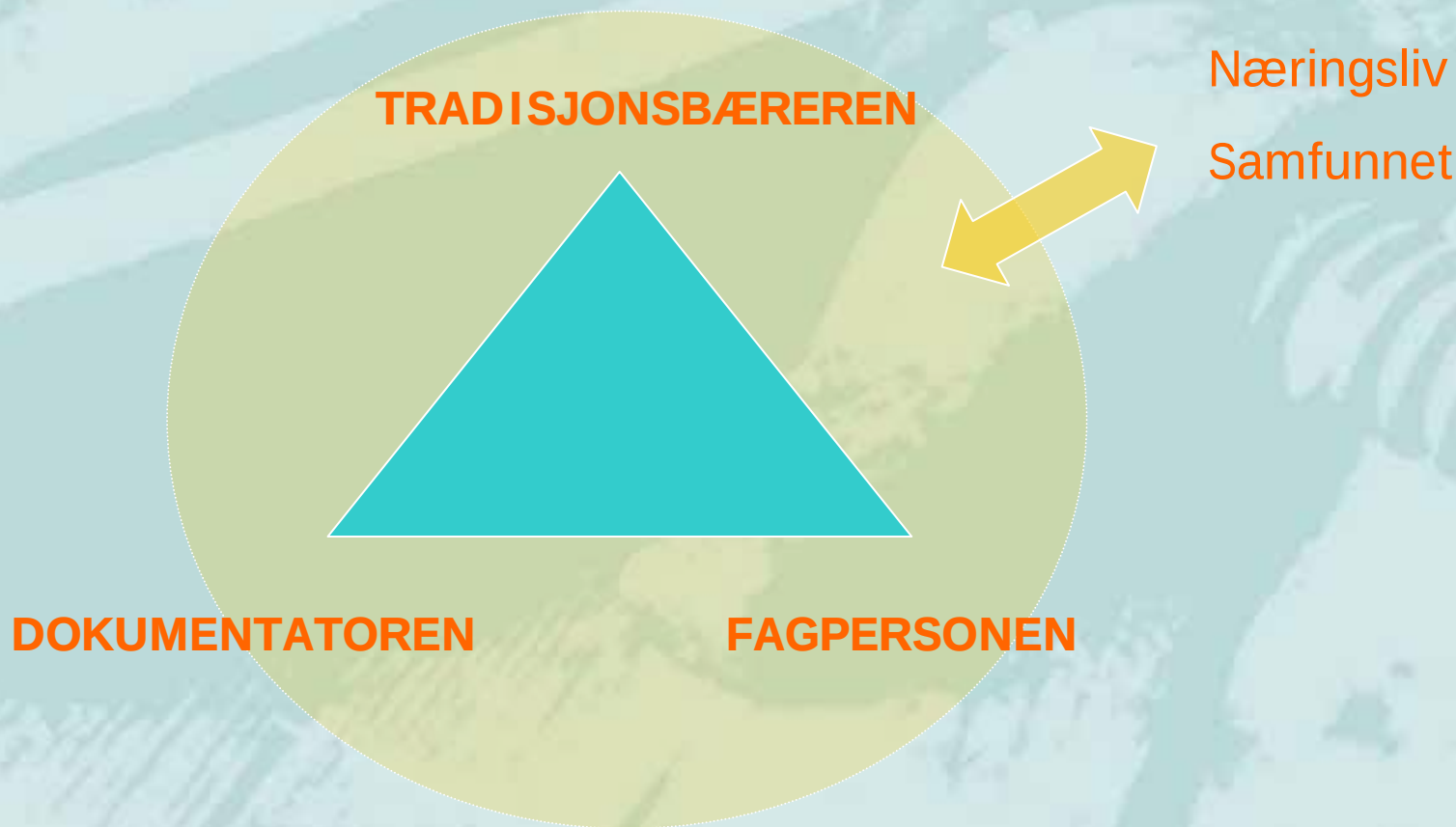
Feltarbeidet NHU har utført de siste 15 årene har lært oss at det ikke er nok å sikre kunnskapen litterært gjennom tekst og foto, selv ikke omfattende dokumentasjon med video er nok for å lære seg og sikre denne kunnskapen.

Den praktiske kunnskapen må føres videre gjennom handling, i samhandling og gjennom levende mennesker.

Modellen for videreføring av handlingsbåren kunnskap

KUNNSKAPEN FORSVINN MED TRADISJONSBÆRERNE

Tradisjonsbærerne, trekantmodellen og samfunnet er en forutsetning for videreføring av handlingsbåren kunnskap

Den handlingsbårne kunnskapen forutsetter direkte overføring fra person til person for å bli ført videre. Du får bare tak i kunnskapen gjennom å delta i handlingen / prosessen.

Tradisjonsbæreren er en syntese av tradisjoner og kunnskap overlevert og akkumulert gjennom mange generasjoner. Han/hun er bærere av disse tradisjonene og hver enkelt tradisjonsbærer må sees i lys av den kunnskapstradisjonen han/hun står i.

Det vil også si at tradisjonene han/hun bærer i seg som regel er spesifikke for et bestemt geografisk område. NHU er opptatt av at tradisjoner som har stått sterkt i et område av landet skal sikres og føres videre i det området de hører hjemme.

Hva er handlingsbåren kunnskap?

- "Handlingsbåren kunnskap er den summen av erfaring og kunnskap som i form av håndlag, handlingsmønster og oppfatning går i arv fra en generasjon til en annen i et kunnskapsbærende handlingsfellesskap. Det er på samme måte som når vi som barn lærer å snakke eller gå. Ved overføring av handlingsbåren kunnskap er den grunnleggende form for læring herming kombinert med utprøving og personlig erfaring. "*
tacit knowledge, situated learning, action-borne knowledge, learning by doing, ikke-verbal kunnskap, taus kunnskap, tradisjonskunnskap, tradert kunnskap, erfaringskunnskap og kunnskap i handling.

* Se artikkelen "Vidareføring av handlingsboren kunnskap" www.nhu.no for mer utførlig definisjon.

Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage

- Ratification of the Convention (2003) was numbered to 75 States on the 23. February 2007. Norway ratified the convention in November 2006.
- “Traditional craftsmanship” seems in many ways to be the most tangible of domains in which intangible heritage is expressed, but the focus of the Convention is not on craft products as such, but rather on the skills and knowledge crucial for their ongoing production. Any efforts to safeguard traditional craftsmanship must focus not on preserving craft objects—no matter how beautiful, precious, rare or important they might be—but on creating conditions that will encourage artisans to continue to produce crafts of all kinds, and to transmit their skills and knowledge to others, especially younger members of their own communities.” (© J. Ségur/ZED)

Dokumentasjons- og opplæringsprosjekt i håndverk

Modeller for overføring av kunnskap og videre kompetansebygging blir skreddersydd og tilpasset hvert enkelt prosjekt og geografisk område

Også i forhold til hvilken type teknikk/kompetanse som skal føres videre og hva slags type konsept som skal legges til grunn for eventuell videreføring for eksempel næringsutvikling

Gjennom arbeidet vårt skal NHU verne, føre videre, dokumentere og gjenopprette tradisjonelle håndverk

Dokumentasjons- og opplæringsprosjekt

- **Faglige samlinger for håndverkere lokalt, regionalt og internasjonalt**
- **Faglig utøvende kompetansebygging over lang tid**
- **Handverksstipendiater**
- **NHU har samlet inn et omfattende dokumentasjonsmateriale gjennom prosjektarbeidet, f. eks. foto (ca 40.000 slides), video filmer (ca 800 timer for det meste uredigert materiale) og skriftlig notat/rapporter fra prosjektene innenfor mange håndverk**
- **I løpet av de siste 20 årene har NHU gjennomført over 300 dokumentasjons- og opplæringsprosjekt i tradisjonelle håndverksteknikker særlig i Norge og Norden**

Nettverk og læringsarenaer for handverk

Handlingsbåren kunnskap som motor i regional utvikling

- Tørrmuring i Nordhordland (nord for Bergen)
- Fisk og tradisjoner i Sørvær i Finnmark

*Visjon for prosessuell dokumentasjon og
videreføring av handlingsbåren kunnskap*

Takk for meg!

Hardanger Fartøyvernssenter

Åsmund Kristiansen,
avdelingsleder Fartøyvern

Formål

- Museum for båter, fartøy og maritime handverk
- Drive sosialpedagogisk arbeid for vanskeligstilt ungdom
- Nasjonalt fartøyvernssenter med særlig vekt på trearbeid og rigging.

Slagordet vårt

- **På rett kjøl**
med Hardanger
Fartøyvernssenter

Tall

- Omsetning 2007: ca 27 mill kroner
- Ansatte: Ca 50
- Fartøyvern: 11 båtbyggere, smed, 2 konsulenter, inntil 5 lærlinger, avdelingsleder.
- Omsetning Fartøyvern 2007: ca 8 mill kr.
- Statlig tilskudd til Fartøyvern: 1 mill kr.

Integrert modell

- Tre avdelinger:
 - Fartøyvern
 - Ungdomsvern
 - Museum
- Hver avdeling profesjonalisert
- Likevel: Vi har store fordeler av å være integrert i samme virksomhet

Fartøyvern

Vern av flytende kulturminner

Fra pionertid 1967-1995

Til planmessig arbeid de siste ti-tolv år

Nasjonale fartøyvernssentre

- TRE:

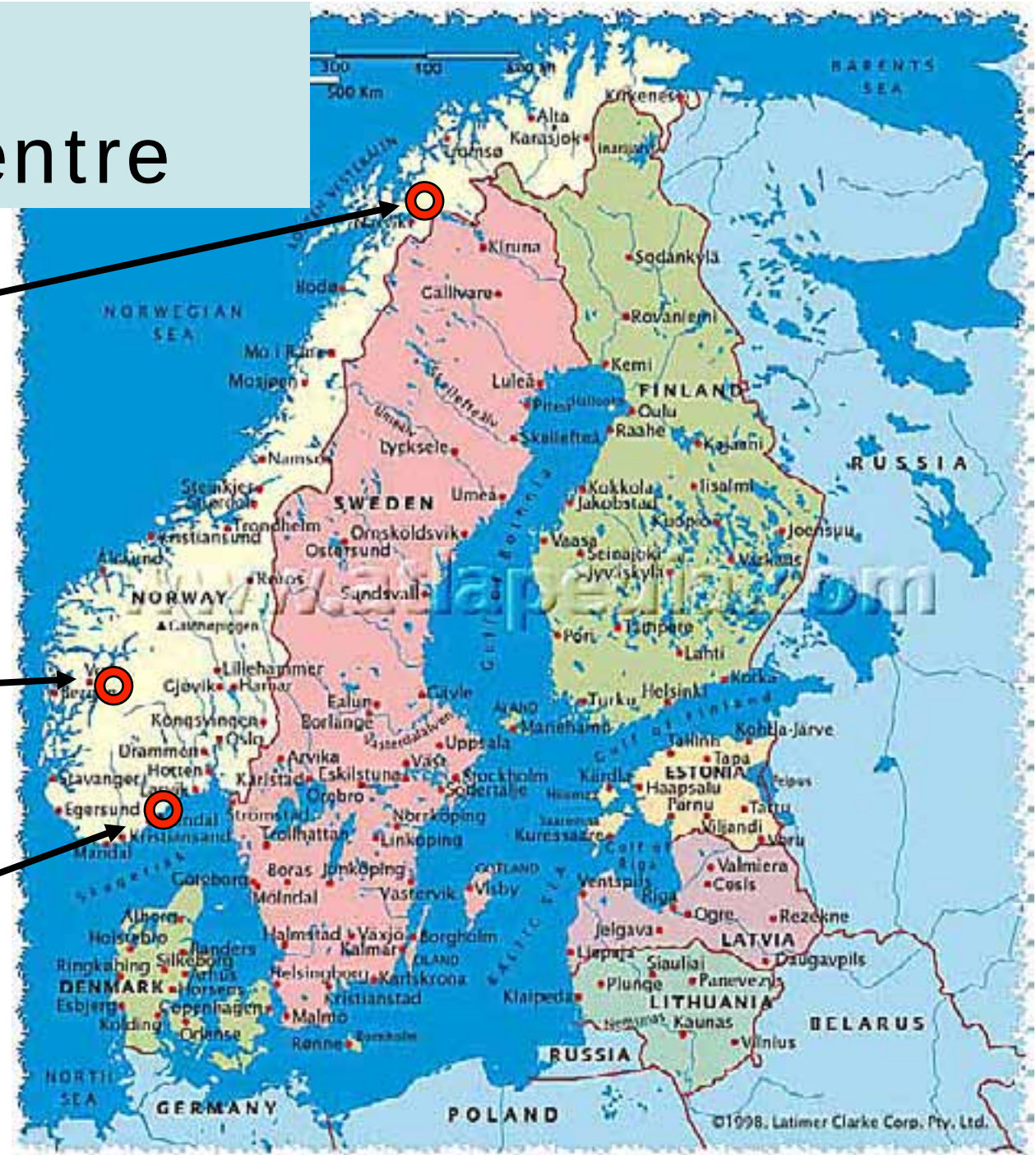
*Nordnorsk
fartøyvernssenter og
båtmuseum*
Gratangen

- TRE:

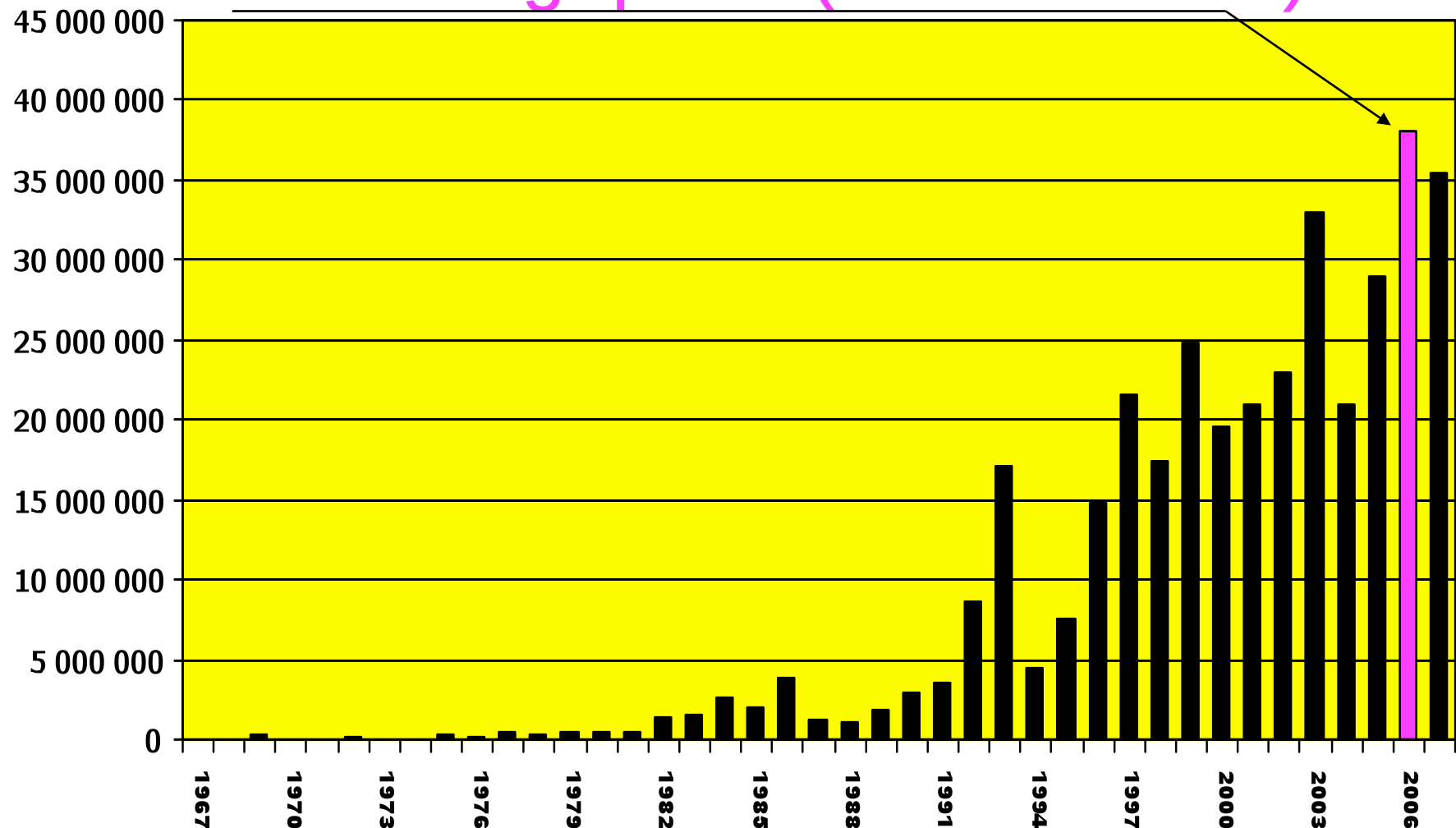
*Hardanger
fartøyvernssenter*
Norheimsund

- STÅL:

*Bredalsholmen dokk
og fartøyvernssenter*
Kristiansand

Statlig tilskudd: Økonomisk støtte og Handlingsplan (2002-2006)

Fartøyvernssentrene

- Utfyllende til det frivillige fartøyvernet og virksomheten ved kommersielle båtbyggerier og verft.
- "Fellestjenester"
 - To stillinger ved hvert senter
 - Gjøre kunnskapsressurser tilgjengelig
 - Synfaringer, tilstandsvurderinger
 - Vedlikeholdsplaner
 - Dokumentasjon og forskning
 - Faglig rådgiving
 - Skaffe materialer og utstyr

Ringvirkninger

- Naboverft utvikler seg parallelt
- Noe samarbeid mellom sentre og kommersielle båtbyggerier.
- Fartøyeierne selv velger hvor de vil sette i stand sine fartøy.
- Opprettelsen av sentrene førte til økning av nivået på tilskudd frå staten
- Ca halvparten av statlig tilskudd blir tjent av private verft.

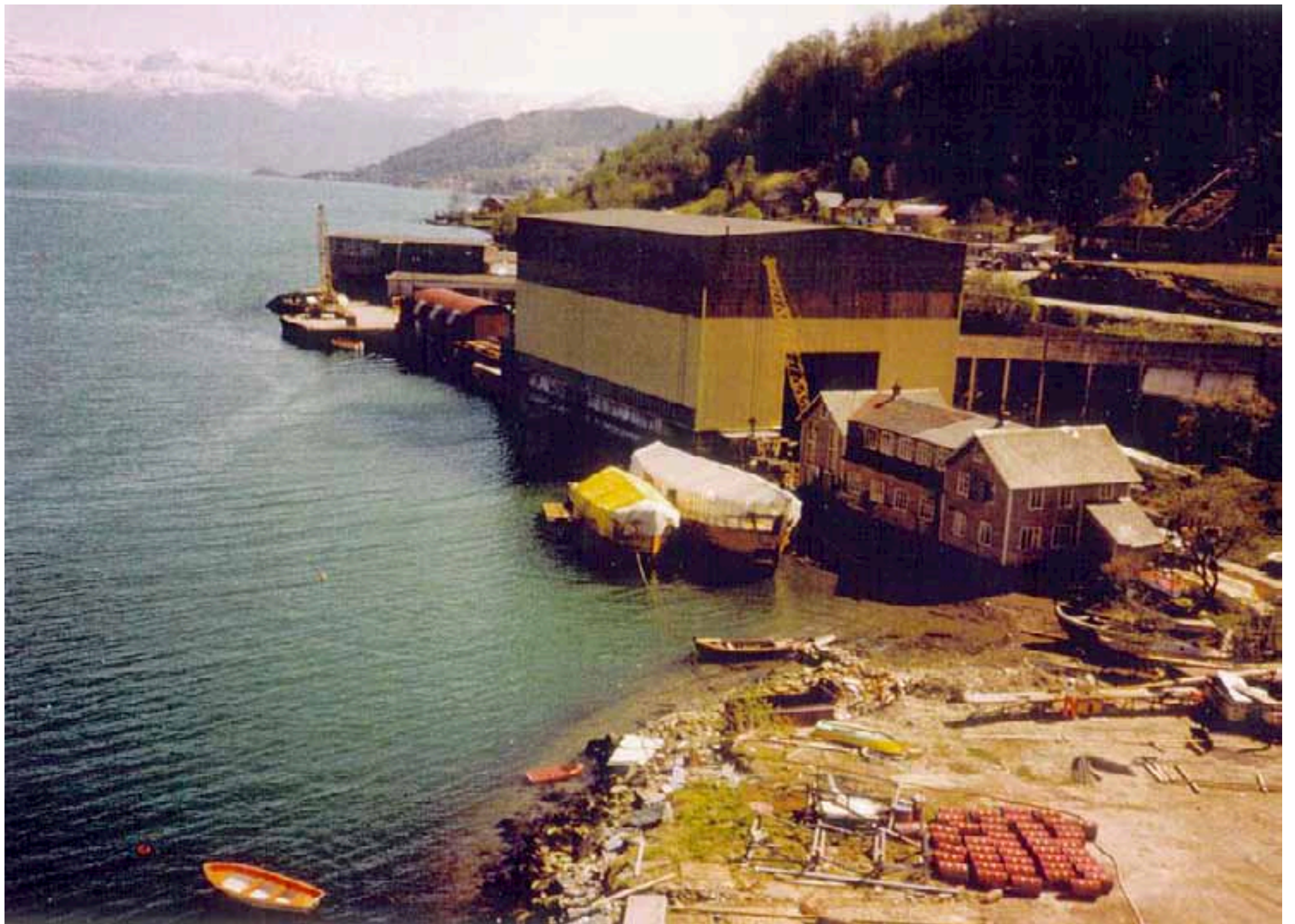
Vern og drift av fartøy utløser:

- Kulturbasert næringsutvikling
- Verdiskaping
- Frivillig innsats
- Sosialt arbeid
- Kultur- og historieformidling

HARDANGER FARTØYVEIEN SENTER
NORHEIMSLUND

VIDAR-BONE SYNDÅG 98

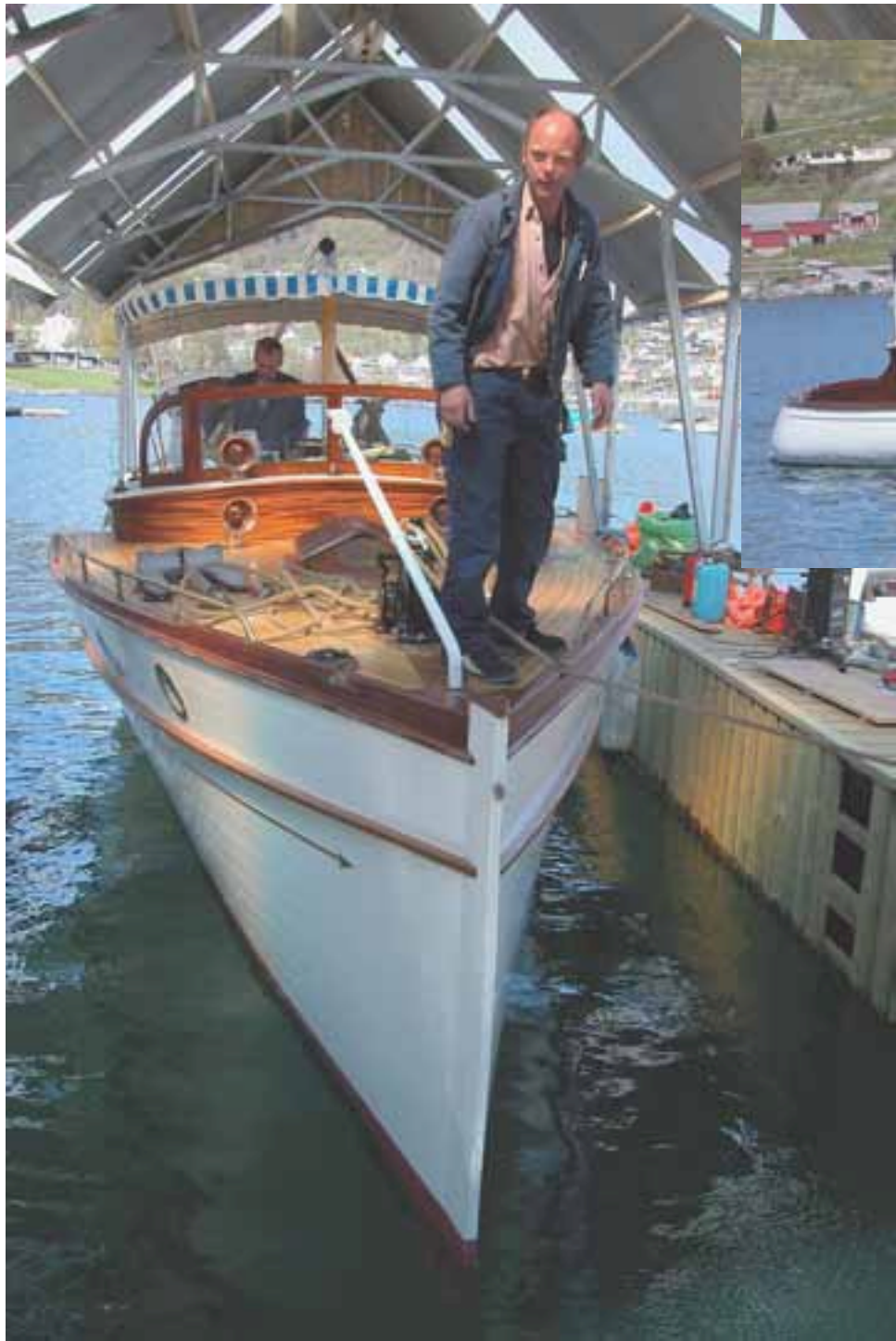

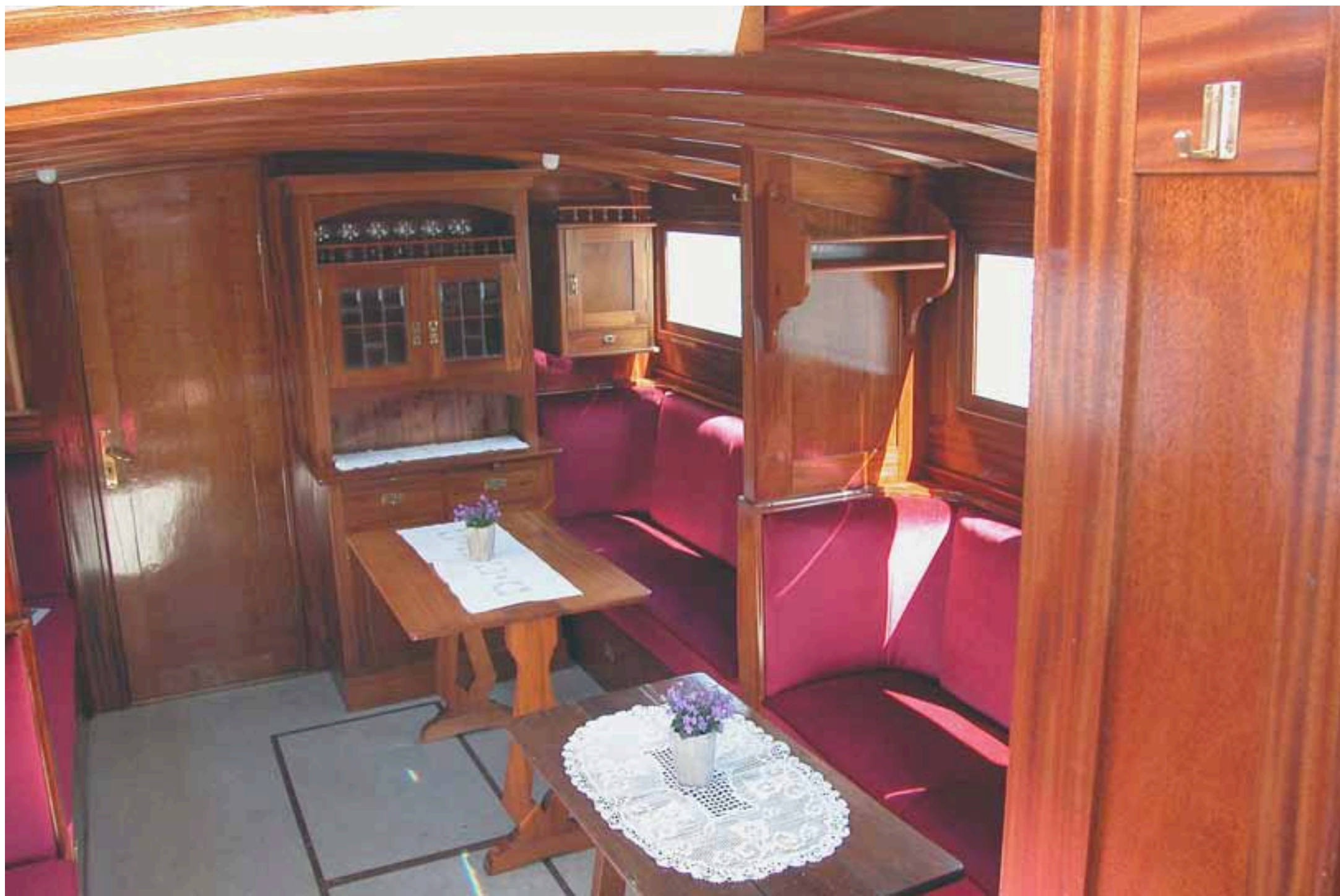

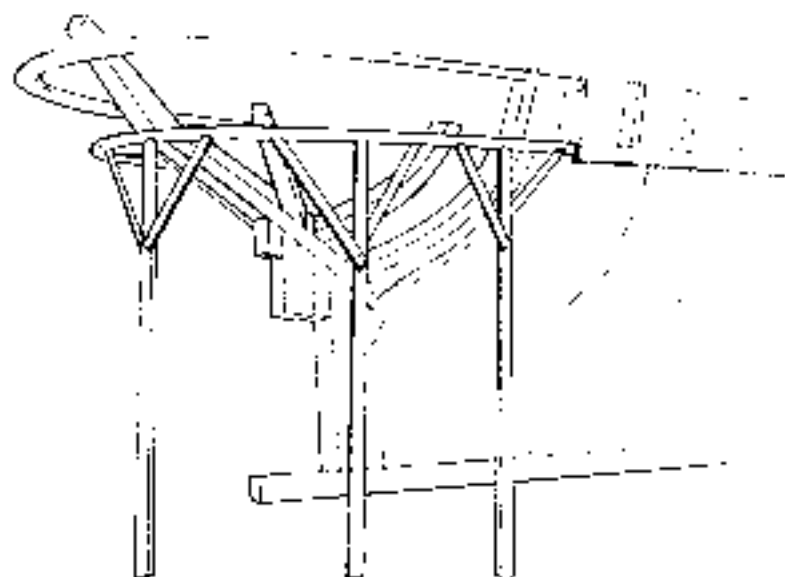
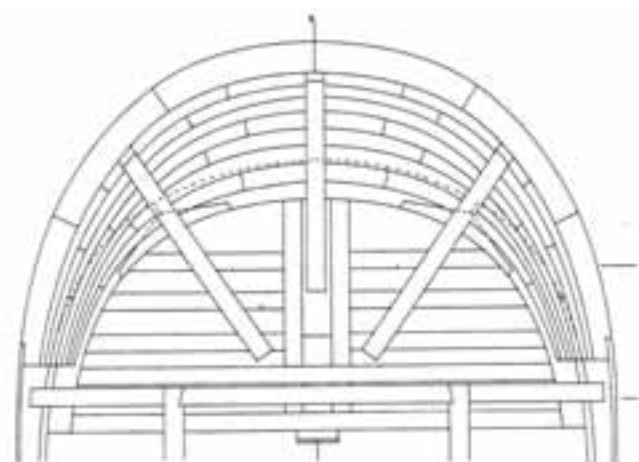

FARTØYVERN

Museumskulturmagasin

September 2000 Nr. 8

Historisk Partogrepemontasje

FARTØYVERN

Museumskulturmagasin

Juni 2003 Nr. 7

Historisk Partogrepemontasje

M/Y *Faun*

Historisk-teknisk dokumentasjon

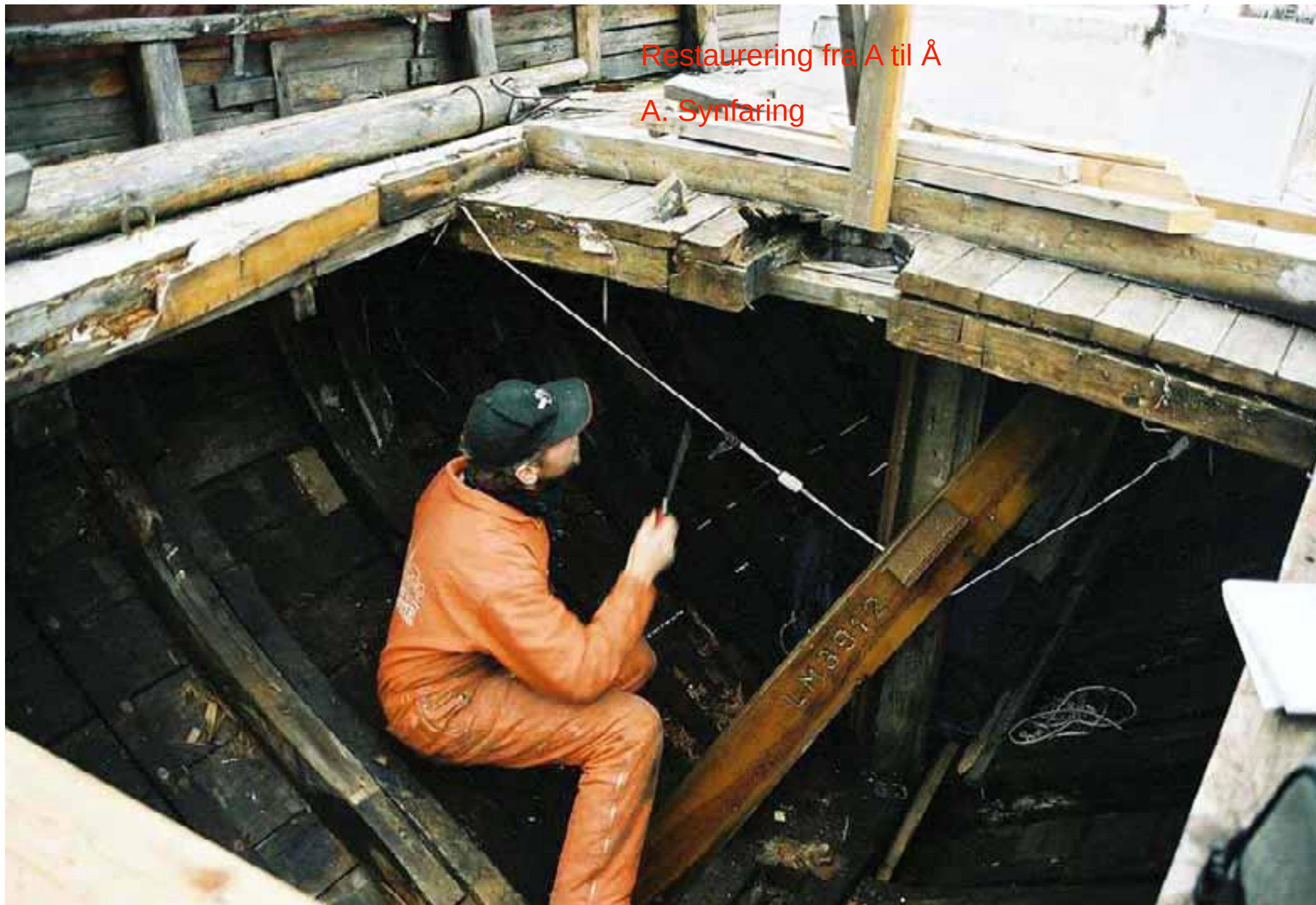
Rapport fra Hardanger Fartøyvernenter

November 2000

Restaurering fra A til Å
A. Synfaring

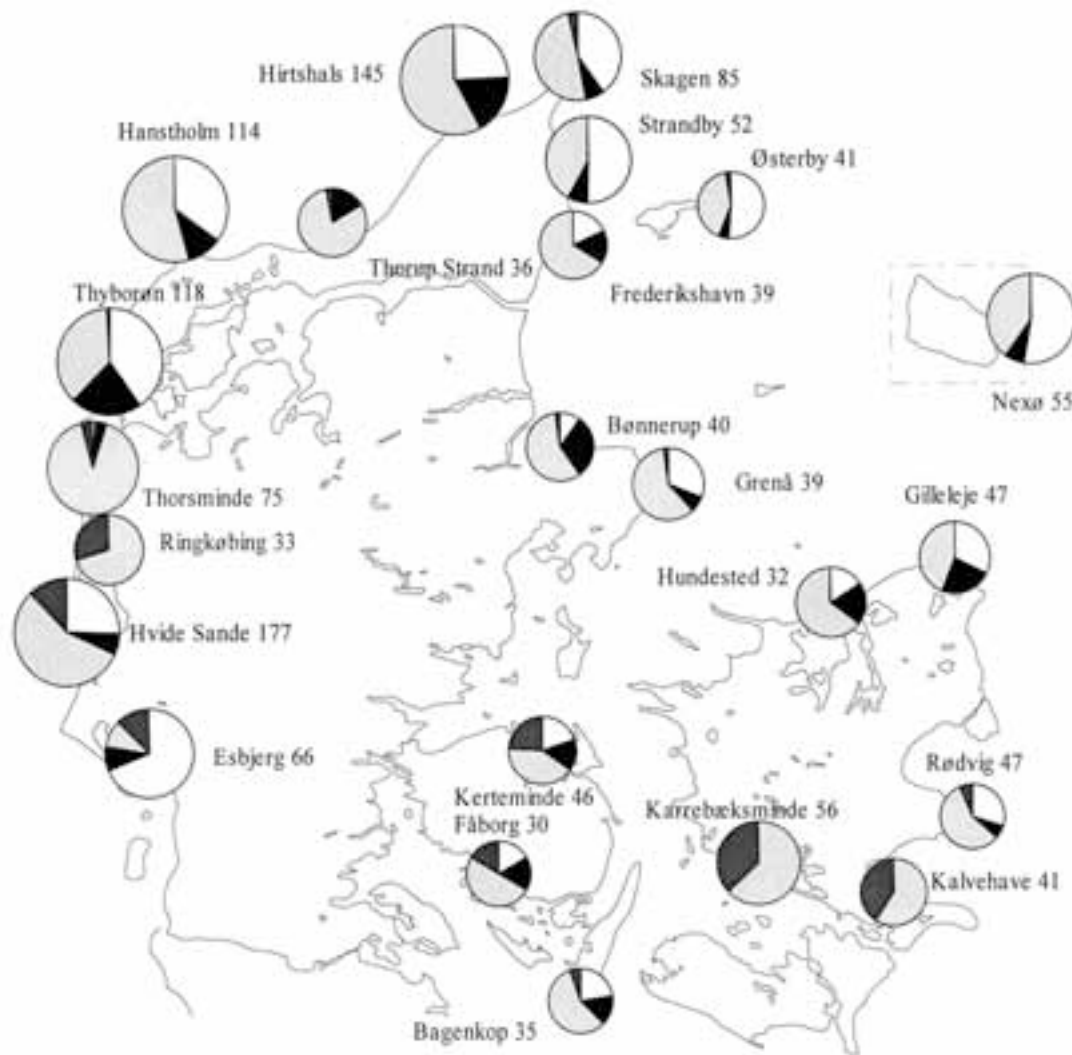
Hardanger Fartøyvernssenter

Morgendagens skibsbevaring:

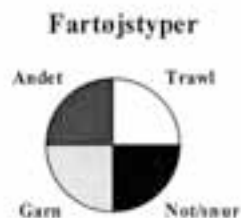
Kompetencecentre eller hjemmesysleri?

Tom Rasmussen
SKIBSBEVARINGSFONDEN

Antal fiskefartøjer fordelt på hjemsted

Fremtiden er her allerede:

Vandfast lim, og
fugemasse med hele
5 års garanti. Og så er
det vedligeholdsfrit!

Den første trænagele.

Hvide Sande Skibs-
og Bådebyggeri 2006

Kulturhistoriske retningslinjer

AUTENTISK!

Virkelighedstro. Fartøjets ydre skal fremstå som fartøjet eller skibstypen har set ud i en nærmere defineret periode af dets historie.

Materialetro. Al istandsættelse udføres som eksakt kopi og af de samme materialer, som de udskiftede.

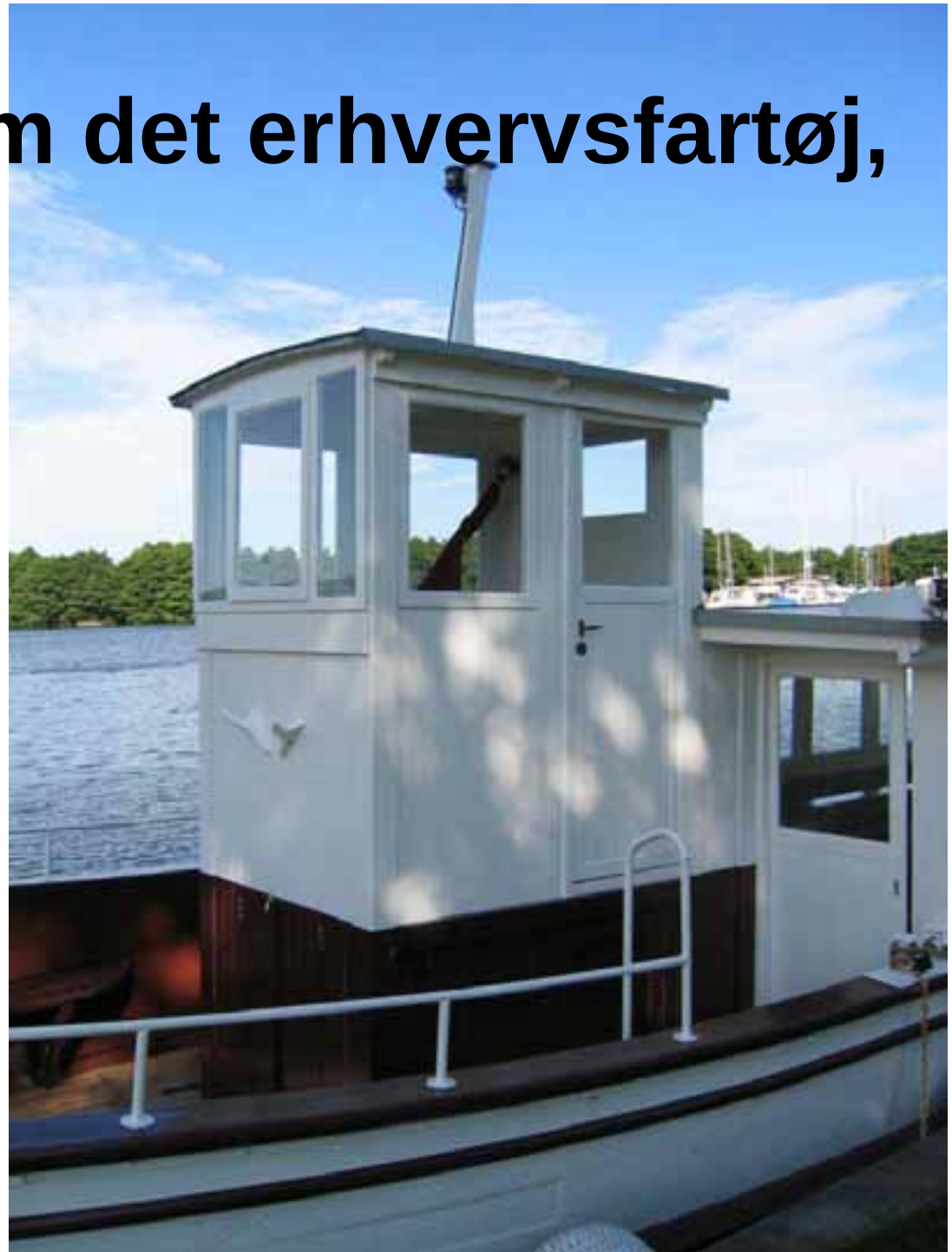
Håndværkstro. At alle detaljer i skrog, overbygninger og rigning udføres i størst mulig grad med tidstypisk form, forarbejdning og overfladebehandling.

Bevarings- og vedligeholdelsesplan udarbejdes. Vedligeholdelsesarbejde udføres med traditionelle, håndværksmæssige metoder og i størst mulig udstrækning med historisk korrekte materialer. Arbejdsteknikker skal harmonere med den periode, fartøjet repræsenterer.

**...fremstå som det erhvervsfartøj,
det er.**

Gl. Turisten, Ry

**Passagermotorbåd (1923),
restaureret 2002-2003.**

**Knud Stenbys
Skibs- og
Bådebyggeri,
Rønne**

**Lukket 2006,
genåbnet af en
forening**

Visionen om et værft. [Aalborg 2008]

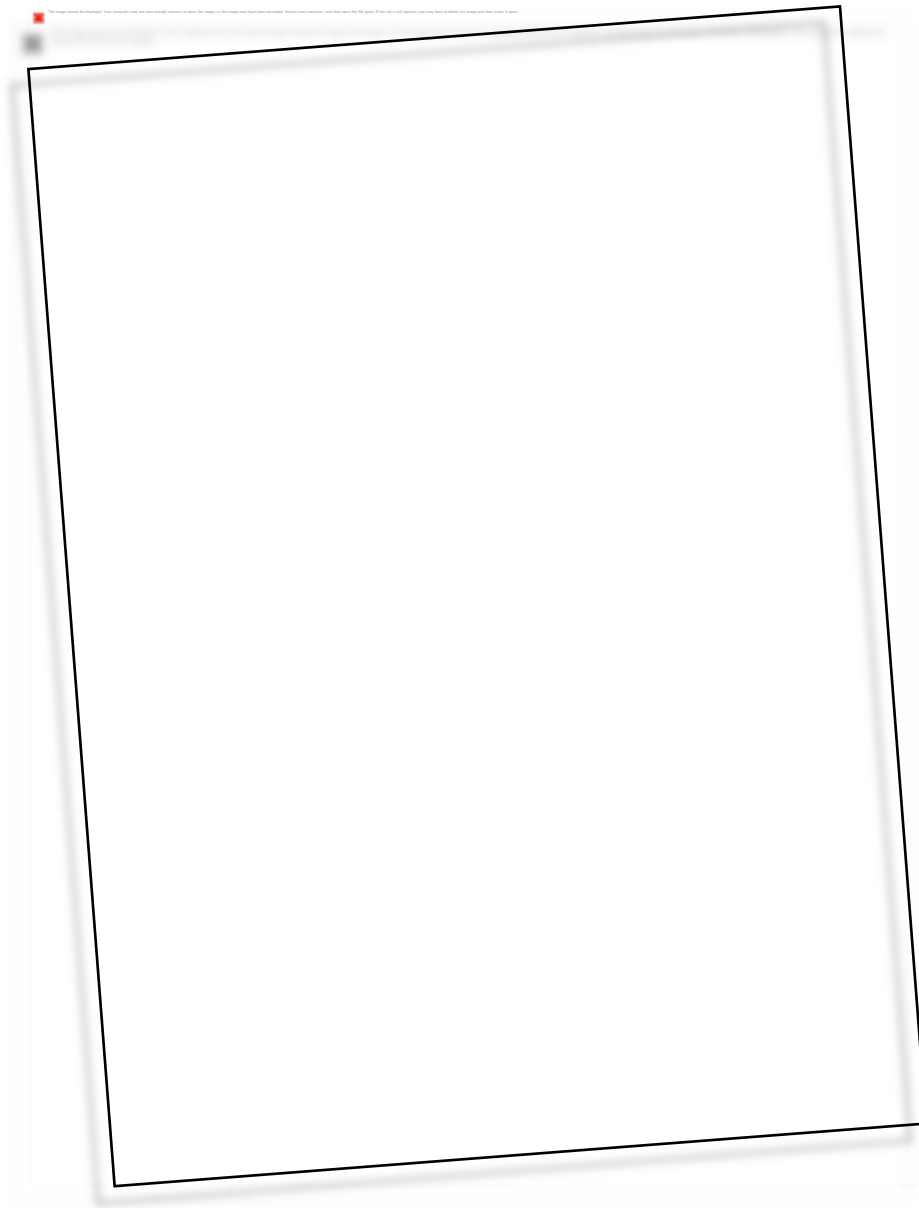
Bådeværftet
Udsigten.
Lukket 1985.

Fra 1999:
Bådelaug
Udsigten

Registrere
antallet
”traditionelle”
bådeværft

- Historisk dokumentation
 - Tilstandsrapport
 - Plan for istandsættelse
 - Rapport efter istandsættelse
- = **vidensdeling**

Nitning af pladeklædning

Bredalsholmen Dokk og Fartøysvernssenter Kristiansand 1998

Dæksbolt. Til fastgørelse af dæksplanker på vinkeljerns dæksbjælker

Et skib er en proces.

*"Aldring og slid
skal behandles
med fagmæssig
snilde, så
genstandens
kulturhistoriske
kvaliteter ikke går
tabt."*

[1: Åbningsdías]

Morgendagens skibsbevaring:

Kompetencecentre eller hjemmesyssel?

Tom Rasmussen
SKIBSBEVARINGSFONDEN

Som I kan læse i Skibsbevaringsfondens visionsplan og i det notat, der er blevet udsendt til alle de tilmeldte, er Fonden optaget af den traditionelle skibsbygnings fremtid. I dagens anledning vil det nok mest handle om skibstømrerfaget. Stålskibsbyggeriet blev omlagt fra nitning til svejsning i det første tiår efter 2. verdenskrig, og en videreføring af nitteteknikken her i Danmark bliver i realiteten at genintroducere en ikke længere anvendt teknologi. Jeg skal derfor i det væsentlig koncentrere mig om skibstømrerfaget.

Ikke fordi nittede stålskibe ikke er interessante, men mest fordi der kræves en helt anderledes indsats at anrette et værft til nitning af stålskibe. Det kan godt være vi vil opleve, at det sker, når og hvis værftsprojektet i Ærøskøbing bliver en realitet. Men her og nu taler jeg altså mest om træ.

Bekymringen for skibstømrerfagets fremtid er det ikke alle, der deler, og det er naturligvis fint nok. Vi har lige hørt fra Frank Steinbeck, at vor spådom med hensyn til fagets endeligt har en alt for pessimistisk tidsramme. Det skal vi naturligvis være glade for, men det ændrer ikke på det faktum, at antallet bådeværfter falder. Dette hænger sammen med dels det faktum, at der ikke bygges nye træskibe mere, og dels, at der over de seneste ti år er givet tilskud til ophugning af ca. 1500 fiskefartøjer, som en tilpasning af flåden til de tilgængelige fiskeressourcer. I tillæg kommer de fartøjer, der hugges uden støtte. Tilbage er ca. 3.300 fiskefartøjer, hvoraf ca. 2000 er ret små, under 5 BT, f.eks. bundgarnsjoller og krog/garnbåde. Det er blandt disse, at bådeværfterne skal finde sit udkomme.

[2: Kort over skibenes hjemsted og antal]

Antallet værfter med flere end fem fastansatte skibstømrere er ret beskedent. Jeg tipper antallet ligger nærmere fem end ti. Et rigtig stort skibsprojekt kræver en virksomhed af en vis størrelse, hvilket blev understreget på det seneste, idet Nationalmuseet skulle gå flere runder, inden der var et bådebyggeri, der ville binde an med BONA VISTA-projektet. Skibsejerne synes at søge til

bådebyggerier, der ligger i rimelig nærhed, når skibet skal istandsættelse. Der er ligeledes mange gengangere i udvalget af bådebyggerier i forbindelse med restaureringer, hvor Skibsbevaringsfonden er inde med midler. Valget af bådebygger hænger i en vis udstrækning sammen med, at nogle har et godt renommé, andre ikke. Og så er der naturligvis forskellene i tilbudspriserne, som synes at være den væsentligste begrundelse for at vælge et værft frem for et andet. Men noget direkte mønster i dette billede kan ikke ses.

Endnu et moment på bekymringslisten er den permanente, elendige økonomiske situation skibsbevaringen er i. Statens tilskud til skibsbevaring er aldrig blevet pristalsreguleret, hvilket har reduceret kroneværdien af rådighedsbeløbet på 3,5 mio. kroner med nærmere 35 procent på 10 år. Dette fører til at bevaringsværdige skibe, som i alle fald i teorien har mulighed for at modtage støtte fra Skibsbevaringsfonden, i større og større grad skal holdes flydende ved en kombination af hjemmesysleri og det, der står tilbage på lønkontoen når hjemmefronten har fået sit. De sidste kroner går så til at betale for spant og planker på det værft, der har været så heldig at få opdraget. Og altså i heldigste fald hjulpet en smule på vej med statsmidler.

Med disse tal og kortet i baghovedet mener jeg at vi godt kan bekymre os for de små bådeværfters og skibstømrerfagets fremtid.

Men hvorfor synes vi at emnet er vigtigt? Er det ikke bare lige meget hvor mange bådeværfter, der er tilbage om ti eller tyve år? Branchens størrelse og formåen regulerer jo sig selv efter det antal skibe, der har behov for en større eller mindre omgang. De værfter, der er mest tilpasningsdygtige, vil overleve, de øvrige vil lukke.

[3: Fremtiden er her allerede]

Desuden skal dagens skibstømrere nok til enhver tid sørge for en fagmæssigt opdateret løsning på ethvert problem. Tiden står jo ikke stille, og hvem foretrækker ikke syrefaste bræddebolte i bundplankerne, lamineret stævn, teakdæk med gumminådder, rustfri rigning osv. osv. frem for det gamle bras?

En aften for ti år siden var jeg, sammen med kolleger, på Maritimt Center i Svendborg, hvor Skibsbevaringsfonden arrangerede en foredragsaften om skibsbevaring. Dagens tekst stod blandt

andet på formålet med historisk dokumentation og antikvariske / kulturhistoriske retningslinjer som grundlag for en god restaurering.

Tilhørerskaren omfattede blandt andre en rimelig stor flok skibstømrere, som havde standset ved mindst ét vandhul på vejen hen til Maritimt Center. Samlet udgjorde de sådan ca. 150 års erhvervserfaring. Min kollega havde klogelig bedt *mig* om at holde foredraget. Han stod jo selv tit nok ansigt til ansigt med dem, så hvorfor ikke dele på glæderne?

Det blev min ilddåb i det sydfynske skibstømrermiljø, da jeg lagde ud med kulturhistoriske retningslinjer, traditionelle løsninger, linolje, træbjærev osv. osv. Skibstømrere mente ikke de havde brug for en spirrevip med fremmed accent til at docere om hvordan de skulle lave deres arbejde, for det vidste de allerede selv. Og da foredragsholderen kom til at beskrive en hypotetisk istandsættelse af et bevaringsværdigt skib ved hjælp af trænagler, var tømrerne skønt enige om, at *det* var altså for langt ude. Det var meget bedre at bruge skibsspiger og syrefaste skruer. Det vidste man da hvad var, og der var alligevel ingen, der kunne bygge med trænagler mere, så hvor ville jeg hen?

[4: Den første trænagle]

Ovennævnte historie fortæller, om end i en smule uærbødig tone, at der findes mere end én måde at gå til tingene på. Det handler f.eks. om at have holdninger til sit eget fag, hvilket de nævnte bådebyggere tydeligt gav til kende. Men det handler lige så meget om *intentionen* for det arbejde, der skal udføres. F.eks. om det er tale om en *istandsættelse* eller en *restaurering*. Det handler kort og godt om at anvende teknikker, der er i harmoni med det ønsket, man har for gennemførelsen af opgaven. Det handler derfor om at kende til og at være i stand til at kunne anvende ældre teknikker. Man lægger ikke bare aluminiumstag på spiret på Roskilde domkirke, vel?

Min bekymring går derfor egentlig ikke på hvor mange værfter, der vil være tilbage om føje år, snarere kvaliteten på arbejdet holder mål i relation til opgaven. Og i denne sammenhæng tænker jeg på de skibe, der er blevet udpeget som repræsentative for dansk søfart og skibsbygning, altså de bevaringsværdige skibe.

[5: Kulturhistoriske retningslinjer]

De, der har været i kontakt med Skibsbevaringsfondens arbejde gennem anvisninger til istandsættelse af bevaringsværdige skibe, vil vide, at der bliver stillet krav til autentiske løsninger, valg af materialer, til arbejdets udførelse, og til den endelige overfladebehandling. Disse retningslinjer er der for at sikre, at skibets kulturhistoriske kvaliteter ikke bliver forringet. Skibet skal fremstå som troværdigt. Derfor skal det udførende værft have accepteret at arbejde efter Fondens anvisninger.

De skal kunne vælge fra trangen til at arbejde efter dagens metoder og moderne produkter, og i stedet indstille sig på at tænke: "Hvordan gjorde man f.eks. i 1910?" Den gang så verden og skibene anderledes ud, og det aktuelle skib skal i størst mulig grad beholde dets integritet ved at håndværkeren anvender datidens formsprog. F.eks. ved at håndhøvle en overflade og lade båndpudseren blive liggende i kassen. F.eks. ved at fastbolte stålfærgens trædæk med traditionelle dæksbolte i stedet for bræddebolte

Så fra at være almindelige, hæderlige skibstømrere bliver de for en periode, skal vi kalde det museumshåndværkere med skibstømreruddannelse. De skal tænke bevaring snarere end forbedring. De skal undgå at lave et skib hvor man ser mærkerne efter elhøvlen under de 20 lag lak. Skibet skal fremstå som det erhvervsfartøj, det er.

[6: Gl. Turisten]

I bygningsbevaringen taler man om *tålegrænsen*, når fredede bygninger skal sættes i stand. Hvor store indgreb og ændringer kan et fredet hus tåle, før det taber sin fredningsværdi? Det begreb anvendes endnu ikke åbent i skibsbevaringen, men ligger der som et parameter, når Skibsbevaringsfonden vurderer skibenes bevaringsværdier inden en omfattende istandsættelse.

Findes der bådebyggere i Danmark i dag, der er interesseret i at arbejde efter sådanne retningslinjer? Det kan jeg hurtigt svare ja på. Men det er også vor erfaring, at det kan være svært for bådeværfterne at anerkende, at der foreligger nogle specielle vilkår for en restaurering. Vi har f.eks. de økonomiske aspekter i sagen. De pressede priser kræver hurtige beslutninger, og en stands i arbejdet i en uge, mens man venter på yderligere dokumentation eller endnu en kasse med de helt rigtige gammeldags bolte passer ikke så tit ind i tidsplanen eller budgettet.

Og så har vi også det aspekt, jeg nævnte indledningsvis, hvor kunden, skibsejeren, ønsker så mange meter spant og klædning som muligt for de penge han har til rådighed. Om planken vender den rigtige vej, om den er ordentlig tør, om den er underhøvlet på bagsiden eller om skibstømreren har hugget spantet fladt, får så være.

Mit næste spørgsmål vil derfor være, om værfterne er villige til at tage omkostningerne ved at sætte sig ind i ældre tiders løsninger og at dygtiggøre sig i gamle teknikker, der sjældent bliver anvendt. Eller skal disse være forbeholdt nogle få specialværfter?

VÆRFTERNE

Jeg ved ikke præcist hvor mange træskibsværfter og bådebyggerier, der er tilbage i Danmark. Men meget glædeligt sidder der mange bådebyggere i salen i dag, hvilket vidner om, at nogle er der da, og de anser dagens emne som interessant og vigtigt for deres erhverv.

Men vi ved, at de fleste bådebyggerier er ret små, og at nogle værfter lukker hvert år. Indenfor de seneste to år er to bådebyggerier blevet lukket på Bornholm, det ene faktisk for 14 dage siden. I Kalundborg har havnen i et snuptag nu revet beddingen og foræret spillet væk for næsen af den lokale bådebygger. Ved nytår var det Danmarks ældste træskibsværft, Hobro værft, der lukkede efter 150 års virke. Heldigvis ikke helt og fuldstændigt, for der findes nemlig ildsjæle i dette land. Og dette fænomen gør sig gældende også andre steder: Værfter lukker sin almindelige aktivitet, men genåbner som kulturinstitutioner, drevet af frivillige, ulønnede ildsjæle. Vi ser det i Middelfart, vi ser det i Rønne, vi ser det i Frederikshavn, og vi ser det måske også i Ærøskøbing og Hobro. Der findes mennesker, der ikke kan udstå tanken om, at byen ikke længere har en bedding eller et bådebyggeri. Ligesom det er ildsjælene, der har reddet skibene, tager de nu fat i landsiden. Af med hatten!

[7: Værft i Rønne]

Spørgsmålet er så, om disse værfter er anvendelige til restaurering på højt fagligt niveau. For hvis en professionel skibstømmermester ikke kan få en forretning ud af det, hvem kan så? Derfor ser vi tit, at de fartøjer, der bliver istandsat på disse kulturværfter, ikke sjældent er medlemmernes egne. Værfterne er med andre ord ikke rigtige værfter alligevel, men ildsjælenes hobbyværksted og

klubhus. Det er der ikke noget i vejen med. Men at regne dem for almindelige bådeværfter kan vi ikke, i alle fald ikke i forhold til temaet for dette seminar.

Dog ser vi kombinationer af kulturværft og almindelig erhvervsvirksomhed i de tilfælde, hvor en skibstømrer hentes ind for at udføre noget tidsbegrænset arbejde, på almindelige erhvervsvilkår. Dette er en mulighed som f.eks. skibsejere, der benytter Lillebæltværftet, har kunnet glæde sig over og som andre kopierer. I Rønne er en lignende aftale indgået med en yngre bådebygger, der vil leje sig ind, når han har behov for det.

I Løgstør går man anderledes til værks, ved at en fond køber beddingen og bådebyggeriet for at sikre, at der fortsat kan repareres skibe i byen.

I Slettestrand har foreningen Han Herred Havbåde åbnet et nyt bådebyggeri, godt nok af tidsbegrænset varighed, som skal restaurere og bygge egnstypiske havbåde.

[8: Visionen om et værft. Aalborg 2008]

I Aalborg laver man en arkitektkonkurrence ud af de rester, der er tilbage fra LOA-projektet. Eller som det hedder i præsentationsmaterialet: (...) ” Et Limfjordens Levende Værft [skal] fastholde både faciliteterne og den brede interesse, der blandt frivillige er for det arbejde, der foregår med LOA. Med disse elementer som omdrejningspunkt er det hensigten at udvikle et varigt, bredt funderet projekt, der kan medvirke til at give Aalborg en markant maritim profil. Det skal ” bygge, restaurere og vedligeholde forskellige former for træskibe, der kan benyttes i forbindelse med fortsat udvikling af livet på Limfjorden,” Sådan.

I tillæg til dette har vi de museer, der har etableret egne ”museumsværft eller ”arbejdende værksted”. Disse restaurerer eller bygger kopier af historiske både, enten til sig selv eller til almindelige kunder.

Alle værfter ønsker vel at være specielt dygtige til skibsrestaurering. Skibsbevaringsfonden har samarbejdet med ret mange værfter efterhånden, selv om enkelte skibsejere hårdnakket har hævdet, at vi kun samarbejder med nogle få. Det er heller ikke alt det arbejde, værfterne udfører, der kan kaldes restaurering, men snarere er en hovedindsættelse. Mens en restaurering forudsætter, at værftet udfører arbejdet på eksakt den samme måde, som da den aktuelle del blev tilvirket, vil vi i

mange tilfælde måtte erkende, at vi i stedet er vidne til en istandsættelse. Værftet vil måske hævde, at det har taget alle mulige hensyn til de oprindelige løsninger, men har i mange tilfælde valgt nogle af dem fra. Begrundelserne kan være plausible nok, men ikke altid nogle, Skibsbevaringsfonden uden videre vil honorere.

[9: Bådeværftet Udsigten]

Så hvor bringer dette os hen? Bådeværfter lukker, men genopstår som kulturinstitutioner. Værfter kalder sig restaureringsspecialister, men vælger traditionelle løsninger fra, fordi andre tekniske løsninger er ”bedre”. Museer og lokale initiativer åbner egne bådeværfter i et ønske om at formidle håndværkstraditioner og vedligeholde egne både.

Vi befinder os således i en situation, hvor mange aktører sysler med maritime håndværk i lille eller stor skala. Et fælles træk er, at de arbejder efter individuelle målsætninger, egne ideer eller lokale interesser, og ikke i forhold til overordnede, regionale eller nationale planer. For sådanne planer findes ikke.

Der er derfor, efter min opfatning, behov for en bred undersøgelse af denne særlige ”branche”, som ikke synes at have en naturlig tilhørighed nogen steder, men er lidt erhverv, lidt museum, lidt hobby. Vi har kort og godt brug for en samlet, bevarende plan for de maritime kulturminde og de tilknyttede håndværk og teknologi.

Skibsbevaringsfonden ønsker i fremtiden at kunne samarbejde med nogle bådeværfter, der tager sine århundredgamle håndværkstraditioner alvorligt.

[10: Registrere antallet traditionelle bådeværft]

Vi ønsker at samarbejde med værfter, der har detaljekundskaber omkring skibstyperne, de regionale og lokale forskelle i byggetraditioner, deres særlige detaljer i form eller funktion.

Vi ønsker, at de har styr på dokumentationselementet inden, under og efter istandsættelsen, således at kundskaberne, der kan læses ud af f.eks. gamle bjælkespor, maling, brugsspor og håndværksmæssige løsninger ikke går tabt, men kan komme til nytte i restaureringen af det aktuelle eller tilsvarende skib.

Vi ønsker at historisk materiale, tegninger, fotografier og andet materiale kan være tilgængelig for alle og således give værfterne mulighederne til at lave tingene *som de var*.

På den korte bane er det vigtigt at få en oversigt over nogle helt fundamentale elementer, nemlig:

- Hvad synes værfterne og bådebyggerierne selv, de er dygtige til i den aktuelle sammenhæng? Hvor mange ansatte har de, hvorledes er alderssammensætningen, og har virksomheden nogle visioner for en overskuelig fremtid?

[11: FRI. Tilstandsrapport/restaureringsplan]

- Har værfterne kvalifikationer eller erfaring med kulturhistorisk og historisk/teknisk dokumentation? Og hvor mange har indenfor de seneste år arbejdet med gamle arbejdsteknikker?

Det er også relevant at undersøge hvor mange bevaringsværdige skibe, der indenfor en overskuelig tidshorisont vil have behov for en gennemgribende istandsættelse, inklusive historisk dokumentation. Det er disse skibe, der skal give værfterne de udfordringer, der skal sikre bevaringen af de traditionelle håndværk.

Når vi har fået svar på disse spørgsmål, har vi materiale nok til at kunne arbejde videre med det emne, der er tema for dagens seminar.

Og indenfor de kommende fem år vil Skibsbevaringsfonden foretage nogle valg om retning. Et decideret værnecenter med værft med værksteder og beddinger for restaurering af træ- og stålskibe er ikke noget, Skibsbevaringsfonden indtil nu har ønsket at arbejde for. Og det er ikke sikkert, at et eller flere fysiske centre er lige den vej, udviklingen kommer til at gå, eller bør gå. Indtil i dag har det været Skibsbevaringsfondens holdning, at håndværket bedst varetages på de eksisterende værfter.

Men det er relevant at undersøge om det er muligt at etablere nogen form for samlende institution, der kan varetage funktioner og være leveringsdygtig i tjenester, som værfterne og bådebyggerierne ikke selv er gearet til i dag, f.eks. kulturhistorisk rådgivning, historisk dokumentation,

restaureringsplaner og antikvarisk tilsyn. Alt sammen i en anden størrelsesorden end det, Skibsbevaringsfonden med sit nuværende budget og personale er i stand til at tilbyde.

Jeg har allerede været inde på nogle vigtige elementer i en fremtidig, højt kvalificeret skibsbevaring. Mange af disse varetages allerede i dag af Skibsbevaringsfonden. Men skal Fonden fortsat arbejde efter de gældende strategier? Vi har jo netop hørt, at tiderne skifter. De bevaringsværdige skibe bliver ældre, skibene finder nye ejere, og der er et voksende behov for kvalificeret rådgivning og bistand. En undersøgelse, Fonden gennemførte i 2005 viste klart, at i alle fald de større skibe forfalder hurtigere, end vi er i stand til at reparere dem. Hvis vi skal bevare dem alle, skal der massive investeringer til, som ville kunne holde liv i både værfter og traditioner i mange år frem. Men jeg tror desværre, at vi i fremtiden vil opleve, at bevaringsværdige skibe bliver hugget op. For en del år siden havde vi SHANTY, og for to år siden ISEFJORD, begge særdeles interessante skibe, men for kostbare at istandsætte med de rådende midler.

Måske skal vi male fremtidens skibsbevaringsfond med en bredere pensel? Skal Fonden f.eks. engagere sig i uddannelsen af skibstømrere? Vi kan hurtigt blive enige om, at den kan blive bedre på mange områder.

Hvad med sejlskibssømandsuddannelsen? Er det et problem kun for rederne og sømandsorganisationerne? Er det ikke et blot et eksempel på ikke-materiel skibsbevaring? Uden et velkvalificeret mandskab må selv ganske små skibe ikke sejle.

Hvad med formidlingen af bådebygning og skibsbygning, skibsvedligehold og sejlads?

[12: Nitning af stålskib]

Og endelig er det udfordringerne knyttet til restaurering af nittede stålskibe. Selv ganske små opgaver er problematiske i dag. Hvor skal man gå hen for at udskifte en nittet klædningsplade? Til Bredalsholmen i Norge har ingen endnu ønsket at sejle sit skib. På Ærø vil man gerne etablere et restaureringsværft for nittede stålskibe, men bare at skaffe en maskinpark til bearbejdning af plader og spant på gamlemåden er en næsten uoverkommelig opgave. Den erfaring har nordmændene allerede gjort og har måttet udvikle alternative metoder, som jo ikke er det samme som at videreføre de gamle.

[13: Dæksbolt]

Skibsbevaringsfonden har erfaret, at der er nok kan være ting, bådebyggerne ikke ved om sit eget fag. I første række kundskab om detaljer, der, individuelt kan synes mindre vigtige, men som samlet set er væsentlige for skibenes autenticitet. Man kan ikke forvente, at unge bådebyggere skal vide noget om trædæk på jernskibe, røstjern på en galease, sejldugbetræk på et kabystag og lignende. Den slags skal læres, og derfor bliver vi nødt til at bevare kundskaben gennem dokumentation af det, der er tilbage, således at fremtidens bådebyggere kan udføre istandsættelsesopgaven korrekt. Vi behøver efter min mening en tjeneste, der kan tilbyde bådebyggerne og værfterne disse kundskaber.

Jeg skal ikke i dag proklamere dannelsen af et ”Dansk Center for Skibsbevaring” eller ”Danmarks Maritime Competencecenter”. Men muligheden for en sådan institution er til stede. Vi har allerede inden seminaret modtaget flere reaktioner på de modeller for fremtidens skibsbevaring, som er opstillet i det udsendte notat. Det er i første række bådebyggere, der har givet respons, og fælles for udtalelserne er, at de ikke ønsker et eller flere deciderede værnecentre, da disse vil udgøre et uvelkomment konkurrenceelement.

Derimod siger flere *ja tak* til et videns- og kompetencecenter, hvor de kan hente information, der er relevant for deres arbejde. Og det, mine damer og herrer, er jo spændende og positive signaler og åbner for samarbejdsmuligheder.

Jeg mener ikke jeg behøver at sige noget om hvordan et sådant videns- og kompetencecenter skal organiseres eller finansieres. Det aspekt er nævnt i det notat I formentlig har læst igennem og som handler om rammebetingelser for organisering, opgaver og tværfagligt samarbejde. Og om politisk accept, for uden en offentlig blåstempling bliver det ikke nemt. Smagsdommere og snæversynede eksperter nyder ikke stor popularitet på Christiansborg i disse tider.

Jeg er kommet til sidste side i manuskriptet og skal afrunde. Min mission har været at fokusere på situationen for de traditionelle, maritime håndværk, som jeg mener, kræver opmærksomhed. De erfaringer Skibsbevaringsfonden har høstet de sidste mange år underbygger mit ønske om, at vi skal kigge på hvilke muligheder vi har for at sikre os mod, at traditionelle maritime håndværk og kundskaber forringes eller går tabt i årene som kommer.

[14: Et skib er en proces]

Vi har tidligere i dag hørt, at træskibsejerne er bekymret for at der snart ikke er beddinge tilbage, hvor skibene kan komme på land for almindeligt vedligehold eller istandsættelse.

Vi har hørt hvorledes huse med sjæl kan sikres en god alderdom gennem faglig ekspertbistand.

Vi holder dette seminar i Bygningsskulturens Hus, hvor en række organisationer og institutioner er samlet under samme tag og med fælles mål, nemlig bevaring af bygningsskulturen.

Vi har hørt hvordan nordmændene gennem en vellykket, statsfinansieret indsats har sikret et stort antal små håndværksfag mod at uddø.

Vi har ligeledes hørt hvordan det traditionelle skibstømrerfag kommer norske skibe til gode på statsligt anerkendte restaureringscentre, med tilhørende finansiering i et omfang, vi kun kan drømme om her hjemme.

Og vi har hørt af en af værftsbranchens udøvere, at faget nok skal overleve i nogle år endnu.

Disse indlæg giver os anledning til at sammenligne vor nationale indsats på tværs af faggrænserne, men sandelig også over landegrænserne. Det hele er en proces, og den interesse, der har manifesteret sig ved dette seminar lover efter min mening godt for fremtiden. I den kommende time bør alle, der vil, få anledning til at give sine holdninger til kende.